Prof. IVAN ALILOVIĆ

HERCEGOVCI U HRVATSKOJ POEZIJI

IZBOR PJESAMA

Korice izradio i ilustrirao:

Prof. DRAGAN SAX

Izdavač:
HRVATSKO KNJIŽEVNO DRUŠTVO
SV. ĆIRILA I METODA
ZAGREB

i

Prof IVAN ALILOVIĆ
ZAGREB

TISAK »PLAMEN« SLAV. BROD

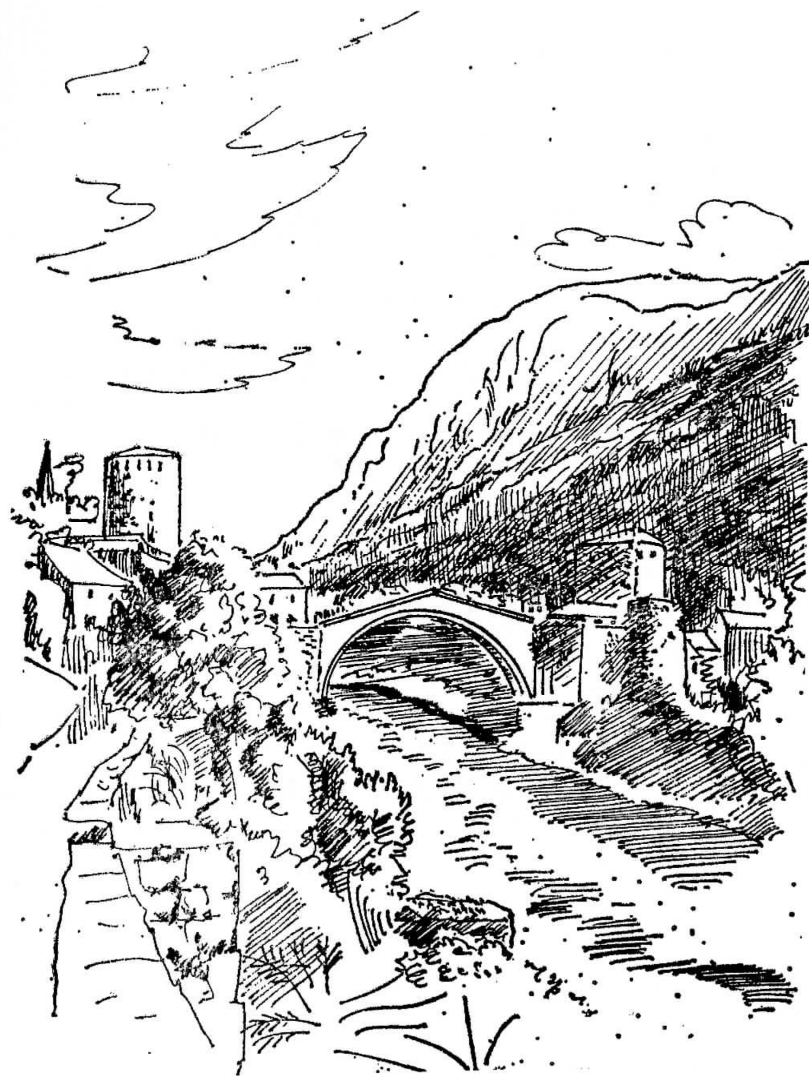
HERCEGOVCI U HRVATSKOJ POEZIJI

od najstarijih vremena do drugog svjetskog rata

IZBOR PJESAMA

Priredio
IVAN ALILOVIĆ

ZAGREB, 1982.

PREDGOVOR

Ovaj izbor iz poezije hrvatkih pjesnika iz Hrcegovine namijenjen je prije svega najširem krugu čitatelja hercegovačkog kraja, a potom svim ljubiteljima poezije. Namjera mi je da se našim čitateljima po prvi put pruži zbirka izabranih pjesama njihovih predaka i zemljaka koje predstavljaju najzrelije plodove pjesničkog srca i uma. Tako će se moći najbolje upoznati s pjesničkim stvaralaštvom svoga kršnog zavičaja, što će ujedno pridonijeti oživljavanju spomena onih naših pjesnika koji su u svome narodu zaboravljeni; ujedno će se tako najbolje pokazati koliki su oni doprinos dali hrvatskoj poeziji.

Istina da se u tužnoj zemlji Hercegovoj malo pjesnikovalo, a mnogo i dugo robovalo, kmetovalo i gladovalo, tako da je ova naša pokrajina vrlo kasno ušla u književnost u odnosu na ostale naše krajeve. I na primjer, dok se u Bosni lijepo razvila franjevačka književnost još početkom 17. stoljeća, u Hercegovini nije bilo uopće nikakvog književnog rada sve do zadnjih desetljeća turske vladavine. To i jest glavni razlog da nemamo zamašniju pjesničku baštinu.

Smještena na razmeđu Istoka i Zapada kao most koji povezuje dvije civilizacije, Hercegovina je bila pozornica krvavih buna, nemira i ustanaka i u njoj je vladalo stalno ratno stanje. Nigdje se turska sila nije u tolikoj mjeri i okrutnosti ispoljavala kao na ovome pograničnom i nemirnom području. Ubojstva, pljačke, paleži i zlostavljanje kršćanske raje bili su svakodnevna pojava. Već u

prvom naletu Turci su srušili sve franjevačke samostane, crvke i ostale spomenike starije kulture. Preživjeli franjevci pobjegli su u Kreševo i u Dalmaciju, odakle su povremeno dolazili, izlažući se najvećoj opasnosti, kako bi održali kakav-takav vjerski život hercegovačkog puka. Mnogi stanovnici Hercegovine prelaze na islam i često postaju veći i gori mučitelji kršćanske raje od samih Turaka. Oni su kao zulumćari stalno obilazili hercegovačka sela, pljačkali i otimali sve što su nalazili i nikad im nije bilo dosta.

Pored tako teškoga i ropskoga života, hercegovačka raja morala je trpjeti mnogo glad i neimaštinu. U ovoj zemlji sve do nedavno gladovalo se i živjelo od danas do sutra. Goli krš, vrletne gudure, suša i bezvodica, siromaštvo i oskudica obradive zemlje nametali su na hercegovačkom prostoru i pojedincu i kolektivu tešku i tvrdu borbu za opstanak. Nesigurnost i nestalnost pratili su oduvijek život ovoga naroda. Živeći u tako teškim uvjetima više stoljeća, naši ljudi morali su prihvaćati svakodnevnu realnost i nisu mogli zapasti ni u kakvo romantično i pjesničko sanjarenje.

I naravno, u tako teškim i nepovoljnim prilikama nije bio moguć nikakav kulturni i književni rad. Narod je bio u cjelini nepismen. Ono malo školovanih franjevaca mogli su se jedino baviti održavanjem vjerskog života, kao i pravoslavni svećenici u svome puku. Ali ipak, ni tada nije vladalo potpuno duhovno mrtvilo. Tada je dolazilo do izražaja narodno stvaralaštvo koje se najsnažnije manifestiralo u narodnoj pjesmi. Cjelokupni život i rad naroda bio je ispunjen pjesmom; pjesma ga je održala. A poslije svakodnevnog teškog rada, kad bi se spustila crna noć, u seljačkim potleušicama odjekivale su gusle i junačke davorije u kojima su najčešće pobjeđivali naši junaci — uskoci i hajduci. Tako su narodna pjesma i gusle bile najjače oružje za očuvanje narodne svijesti i imena.

Međutim, kad je riječ o razvitku umjetničkog pjesništva, želim istaknuti da se u Hercegovini rano stala razvijati muslimanska književna tradicija. Poznato je više pjesnika koji su pjevali na turskom i perzijskom jeziku. Tako je još u 16. stoljeću bio poznat pjesnik Mostarac Derviš-paša Bajezidagić, a u 17. stoljeću drugi Mostarac Medžazija i još neki manje poznati. A prvi muslimanski pjesnik koji je pjevao na materinjem jeziku bio je Mostarac Zirai, čije se ime spominje u jednoj poslanici iz godine 1737. Iz kasnijih vremena poznati su još muslimanski pjesnici iz Hercegovine: Omer Humo, narodni prosvjetitelj iz Mostara, Abdual Riđanović. Hamza efendija Puzić i drugi. Ti pjesnici su pjevali pod utjecajem orjentalne književnosti i narodne pjesme.

Prvi hrvatski pjesnici iz Hercegovine bili su: fra Lovro Šitović Ljubušak i fra Grga Martić; prvi je djelovao u Dalmaciji početkom 17. stoljeća, a drugi u Bosni kao poznati pjesnik ilirac.

Međutim, počeci hrvatske i srpske književnosti vezani su za jedan značajan povijesni događaj. Godine 1833. Sultan je odijelio Hercegovinu od Bosne i postavio Ali-pašu Rizvanbegovića, zvanog Stočevića, za hercegovačkog pašu i vladara. On je upravljao Hercegovinom devetnaest godina, a to znači do 1851., kada je na zapovijed Omer-paše Latasa ubijen. Ali-paša je bio pretjerano ambiciozan vladar i želio je da od Hercegovine stvori Misir. Dobro se slagao s pravoslavnim i katoličkim crkvenim poglavarima, odobravao im izgradnju novih crkava i škola, ali je istodobno bio veliki mučitelj jadne hercegovačke raje. U vrijeme njegove vladavine franjevci Hercegovci odijelili su se od Bosne i iz Kreševa došli u Hercegovinu (1844) i naselili se na Široki Brijeg. Tada turski sultan daruje zemljište za izgradnju crkve i samostana u Mostaru i daje znatnu novčanu pomoć u tu svrhu. Gradi se i biskupski dvor i prva pučka škola. Tako je Mostar postao sjedište hercegovačkog vezira, pravoslavnog vladike i katoličkog biskupa.

I eto u takvim uvjetima počinje kulturni i književni rad u Hercegovini. Tada franjevci i pravoslavni svećenici u vjerskim okvirima, svaki na svoj način, počinju kulturno-prosvjetni i književni rad. Javljaju se prvi pisci i kod Hrvata i Srba: fra Rafo Barišić, fra Petar Bakula, fra Anđeo Kraljević, fra Franjo Milićević; Serafin Šolaja, Nićifor Dučić, Prokopije Čokorilo i Joanikije Pamučina. Tada u Mostaru niču prve škole, kulturna društva i čitaonice. Ali najveći kulturni događaj bio je otvaranje

prve tiskare u Mostaru godine 1872. Tiskara je poslana iz Beča, a njom je rukovodio fra Franjo Milićević uz pomoć Marka Šešelja iz Mostara. Ako se zna da je u toj tiskari do godine 1878. tiskano četrdesetak izdanja raznih knjiga i kalendara, onda se može zaključiti da je ona odigrala golemu ulogu u kulturnom razvitku Hercegovine. Mnogo je tome doprinio fra Franjo Milićević, koji je godine 1878. morao privremeno istupiti iz franjevačkog reda i otići u šibensku biskupiju samo da bi sačuvao tiskaru.

Eto to su bili skromi počeci književnog rada u Hercegovini. Pisci su bili crkveni ljudi i prednost su imale vjerske knjige. Pisalo se i u stihu i u prozi. Doduše, i to sve što je napisano još je uvijek daleko od književnosti u pravom smislu riječi. A nekoliko pjesama iz toga vremena koje su ušle u ovaj izbor imaju danas samo književnopovijesnu vrijednost. Napisane su narodnim desetercom koji je bio vrlo blizak i popularan u narodu.

U četrdesetgodišnjem razdoblju austrougarske okupacije nije se mogao slobodno razvijati književni rad ni kod Hrvata ni kod Srba u Hercegovini. Nova okupatorska vlast podređuje sve svojoj kolonijalnoj politici: kulturu, školstvo, vjerske zajednice, književnost i ekonomiju. Što je najteže, Austro-Ugarska oduzima našim narodima pravo da se nazivaju svojim narodnim imenom, nego im Kallay nariva bosansku narodnost i jezik. Ispoljavanje javno bilo kakvog rodoljublja i osjećaja pripadnosti svome narodu proglašava se antidržavnim i antidinastičkim činom. Uspostavlja se birokratsko-policijski režim koji strogo kontrolira cjelokupni javni život. Isto tako okupatorska vlast ne rješava ni goruće agrarno pitanje, nego ga ostavlja otvorenim kako bi uvijek mogla koristiti podršku muslimanskih veleposjednika i feudalaca za sprovođenje svoje kolonijalne politike. Tako se kmetstvo produžava! Istina, okupatorska vlast gradi ceste i željeznice, ali se u Hercegovini produžava gladovanje isto kao i u doba turske uprave. Dok građanska klasa živi dosta dobro, seljaštvo je bijedno i zaostalo. Franjevce kao glavne nosioce hrvatske tradicije crno-žuti vlastodršci ne trpe nego ih progone i na njihovo mjesto dovode svjetovno svećenstvo koje nema nikakva korijena u narodu. Šikaniraju se i premještaju učitelji koji su nacionalno svjesni i ističu se na kulturnom uzdizanju svoga naroda. Oni moraju pisati pod pseudonimom kako bi izbjegli progone i kazne. Isto tako u školama je onemogućeno svako nacionalno odgajanje.

Takvoj okupatorskoj politici najžešći otpor pružili su i Hrvati i Srbi u Mostaru. Oni su odmah shvatili okupatorske namjere i suprostavili im se upravo kulturnim i književnim djelovanjem, ističući što više svoju prošlost kako bi tako sačuvali svoju narodnu individualnost. Zato je bilo patriotska dužnost u to vrijeme svih školovanih ljudi, jednako Hrvata i Srba, da daju svoj obol kulturi. Zato se javlja čitav niz učitelja koji pišu nešto, ponajčešće iz prošlosti svoga naroda. Razumljivo je da se tada nije mnogo pazilo na umjetničku vrijednosti onoga što se piše, nego je bilo glavno da se podiže narodni duh i svijest.

Za hercegovačku regiju značajna je pojava prvih novina u Mostaru. Uz pomoć biskupa fra Paškala Buconjića pokreće don Franjo Milićević, koji se vratio iz Dalmacije, književno-poučni list »Hercegovački bosiljak«. Prvi broj izišao je 1. rujna 1883. U petom broju don Franjo je otvorio političku rubriku pa je list zabranjen. No ubrzo urednik dobiva dozvolu i list nešto preuređen izlazi pod novim imenom »Novi hercegovački bosiljak«, koji već slijedeće 1885. prerasta u politički list pod imenom »Glas Hercegovca«. Prvih pet godina list je zastupao ilirsku ideju, ali je onda prešao na pravašku stranu. Ovaj jedini politički list za Hrvate u Herceg-Bosni odigrao je golemu ulogu u osvješćivanju hrvatskih masa. Dosta je tome pridonio urednik lista don Franjo Milićević, koji se lavovski borio s okupatorskim vlastodržcima koji su svim sredstvima pokušavali da onemoguće izlaženje lista. To im i polazi za rukom polovicom godine 1896. kada na prijevaru oduzimaju bolesnom don Franji uredništvo »Glasa Hercegovca« i tiskaru.

Tek koncem 19. stoljeća austro-ugarska vlast dozvoljava upotrebu hrvatskog i srpskog imena. To očito potvrđuje da Kallay nije uspio u svojoj asimilatorskoj i kolonijalnoj politici; morao je otići i ostaviti sve probleme iza sebe neriješene. Tada nastaju u Hercegovini prva kul-

turna i pjevačka društva i kod Hrvata i kod Srba. Godine 1898. pokreće Ivan A. Milićević, mostarski književnik i bratić don Franje Milićevića, novine »Osvit« i okuplja veći broj franjevaca i pučkih učitelja.

Javlja se čitav niz pisaca: Ivan Zovko, Ante Jukić, Stojan Rubić, fra Radoslav Glavaš, Nikola Buconjić i drugi. Srpski književnici osnivaju književni časopis »Zoru« u kojoj surađuju poznati pjesnici: Aleksa Šantić, Jovan Dučić, Svetozar Ćorović, Osman Dikić i drugi. Mostar u to vrijeme postaje čuveno književno središte ne samo Hercegovine nego i dalje, što se kasnije nije nikada moglo ponoviti.

Kad je nakon prvog svjetskog rata, godine 1918, osnovana nova država Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, zavladalo je silno oduševljenje među svim našim narodima što smo napokon došli do svoje prave narodne države. Za njezin osnutak radili su i mnogo pridonijeli naši najistaknutiji intelektualci i političari. Pa i naši hercegovački seljaci radovali su se što je jednom zauvijek nestalo Turčina i Švabe i svi su bili uvjereni da mora biti bolje. Ali ubrzo se pokazalo da u novoj državi ne pripada vlast narodu, nego velikosrpskoj buržoaziji koja je odmah u početku počela sprovoditi svoj hegemonizam i kruti centralizam. Što je najgore, nije riješeno nacionalno pitanje, pa je to pogodovalo žestokim stranačkim borbama i svađama. U duhu integralnog jugoslavenstva i unitarizma svi su narodi proglašeni za jedan narod s više plemena. Osim toga nije bilo ni socijalne pravde ni nacionalne ravnopravnosti. Vladajuća klasa nije vodila brige o širokim narodnim slojevima. Nastala je prava trka za bogaćenjem, s korupcijom, mitom i ucjenama kao sredstvima brze i uspješne zarade. Makedonski i crnogorski narodi nisu priznati ni na papiru. Hrvati se osjećaju skroz ugroženi i zapostavljeni u političkom, kulturnom i ekonomskom pogledu. Golema većina svih naših naroda dolazi u opoziciju prema središnjoj upravi u Beogradu. Tako je mlada država u sebi od samog početka nosila klice svoje propasti.

Sve se ovo najsnažnije održavalo na Hercegovinu kao našu najpasivniju i najsiromašniju regiju, u kojoj se živjelo uglavnom od proizvodnje duhana. Beogradska uprava monopola donijela je čitav niz zakona koji su teško pogađali hercegovačke duhanare. Uvode se kategorije duhana tako da se fini i kvalitetni hercegovački duhan baca u najgore kategorije i otkupljuje po najnižim cijenama. Za najmanji prekršaj, kao što je zapaliti cigaru ili lulu duhana javno, izricane su najteže kazne globe, zatvora i oduzimanja dozvole za sadnju duhana. Financi i žandari progonili su i ubijali krijumčare duhana i zato dobivali pohvale i unapređenja. Tada se u Hercegovini mnogo gladovalo. Novine su stalno pisale o gladi u hercegovačkim selima. Dragutin Domjanić, hrvatski književnik, toliko je bio ganut kad je vidio što se jede u Hercegovini te je napisao svoju poznatu pjesmu »Molbu« u kojoj moli sve ljude da se pomogne gladnim Hercegovcima. Kakvo je bilo stanje u to doba, najbolje potvrđuje činjenica da stara Jugoslavija kroz 23 godine svoje vladavine nije uspjela prehranu stanovništva skinuti sa dnevnog reda.

Tako težak i nepodnošljiv život u Hercegovini snažno se odrazio i u književnosti. Gotovo svi pisci iz Hercegovine obrađuju u svojim pripovijetkama i pjesmama motive iz svoga rodnog kraja. Većina tih naših pisaca djeluje u većim centrima: Zagrebu, Beogradu i Sarajevu. U Zagrebu djeluju ovi hercegovački pisci: Nikola Nika Milićević, Antun Branko Šimić, Ilija Jakovljević, Stanko Kljajo, Stanislav Šimić, Petar Bakula, Ivan Softa i drugi. Svi su se oni nalazili pod utjecajem svoga kraja i života u njemu, što se snažno odrazilo u njihovim djelima. Iz ovoga razdoblja poznati su još pisci iz Hercegovine: Jovan Palavestra, Hamza Humo, Alija Nametak, Zvonimir Remeta, Mak Dizdar i drugi.

Nadam se da će nakon ovog letimičnog pogleda na Hercegovinu, čitatelji lakše i bolje shvatiti život i djela naših pjesnika.

U ovaj izbor, koji nema strogo antologijski karakter, uneseni su uglavnom svi hrvatski pjesnici iz Hercegovine od najstarijih vremena do početka drugog svjetskog rata. Međutim, suvremeni hrvatski pjesnici iz hercegovačke regije nisu ušli u ovaj izbor zbog toga što su obuhvaćeni u »Panorami poslijeratne hercegovačke poezije« koju je priredio sada već pokojni moj profesor Safet Burina, književnik iz Mostara. Isto tako u ovaj izbor nisu ušli ni

muslimanski pjesnici koji su se afirmirali u hrvatskoj poeziji kao na primjer: Dželaludin Kurt, Safet Beg Bašagić, Mak Dizdar i neki drugi. Izostavljeni su također i oni hrvatski pjesnici koji su vezani samo jednim dijelom svoga života i rada za Hercegovinu: Silvije Strahimir Kranjčević, koji je bio nastavnik Trgovačke škole u Mostaru, Stjepan Ilić, pjesnik i urednik mostarske »Učiteljske zore«, Josip Šebečić, Stojan i Stanko Rubić iz Duvna, Grga Karlovčanin i drugi. U tome je dakako ulogu igrao ograničeni prostor i ograničene mogućnosti u svakom pogledu.

Sastavljaču je stalno dolazila na pamet misao: »Ono što nije vrijedno da se više nego jedanput pročita, ne zaslužuje uopće da se čita.« Koliko sam god želio, nisam mogao biti dosljedan navedenoj misli jer sam morao uzimati u obzir ne samo estetsku vrijednost pjesama nego i njihov književno-povijesni značaj. Najveća poteškoća proizlazila je iz činjenice što su u izboru morali biti zastupljeni svi pjesnici jednog dugog vremenskog perioda — manji i veći — pa je bilo nemoguće primijeniti zajednički kriterij za sve pjesnike. Tako se u ovom izboru — hoćeš-nećeš — moralo naći i dosta pjesama koje nemaju znatnije umjetničke vrijednosti, ali predstavljaju pojdine pjesnike iz jednog vremenskog razdoblja. Ako se tome doda još to da sam želio unijeti u izbor što veći broj pjesama koje su tematski vezane za hercegovački kraj, onda je razumljivo što je mnogo umjetničkih uspjelih pjesama ostalo izvan ovoga izbora. Inače, pjesnici su u ovom izboru uneseni prema godinama rođenja, a izneseni su o njima bio-bibliografski podaci.

Koliko sam u svome poslu uspio i kako sam ga obavio, prosudit će najbolje sami čitatelji. No mogu reći da je i ova moja knjiga, kao i sve moje prethodno objavljene knjige, nastala iz ljubavi prema rodnom kraju i zna menitim ljudima koji iz njega potekoše. Kad ne bi bilo toga emotivnog momenta, teško da bih ikada napisao i jedno slovo. Nailazio sam na silne poteškoće i nerazumijevanja, ali je ljubav prema svome kraju jača od svega! Svjestan sam odmah u početku bio da je poezija danas za mnoge suvišna i nepotrebna, što najbolje potvrđuje činjenica da se i u našim selima više nikako ne pjeva.

Živimo doista u materijalnom izobilju kao nikada i u preobražaju svih vrednota koje su tisuću godina bile na snazi i po kojima se živjelo. Mnogi se danas ironično posmjehuju dok samo spomenete: poezija, etika, altruizam... jer im izgleda suvišno sve što se ne nalazi u funkciji njihova osobnog interesa i što im ne donosi materijalnu korist. Sve što je plemenito postaje smiješno! Materijalizam, krajnji egoizam i pustolovna želja za uživanjem bez ikakvih ljudskih obzira prema onima koji nemaju ni najosnovnije za život uzima maha kod mnogih, a što je najpogubnije i kod naše inteligencije. Tako je utilitarizam mnoge naše inteligente moralno otupio. I izgleda nam da je svijet ostario u grijesima i da je nepopravljiv. Pitamo se: je li doista sve izgubljeno?

Pa ipak, unatoč negativnoj percepciji svijeta, ostaje nam nada kao jedina daska spasa. Tu nadu nam učvršćuje spoznaja da još ima mnogo običnih i malih ljudi koji uživaju u ljepoti, istini i pravdi i čije srce je još uvijek sposobno osjetiti i tuđe jade i uživati u malenim stvarima. Iskustvo nam kazuje da nema sretna i vesela života ni za pojedinca ni za zajednicu bez uspostavljanja čvrste ravnoteže između materijalnog i duhovnog. Drugim riječima: da bi čovjek bio sretan i veseo i da bi svaki dan mogao naći bar mali grumen zadovljstva, potrebno mu je malo poezije, a ne smije potcijeniti ni ljubav kao vrhovni zakon života. Bez ljubavi će sva ljudska nastojanja da se ovaj svijet učini boljim i snošljivijim ostati uzaludna.

U duhu iznesenih misli, nadam se da će ova zbirka pjesama — ovo cvijeće ubrano u hercegovačkoj bašči — doći kao duhovno osvježenje i ohrabrenje mnogim našim zemljacima a i ljubiteljima poezije. Čitajući u slobodnim trenucima ove pjesme, naši će ljudi osjetiti neraskidivu ukorijenjenost u rodnu grudu i povezanost s njom, uživat će u hercegovačkim krajolicima, u ljepoti narodne duše i dražima starinske materinske riječi. Ova zavičajna poezija otkrit će čitateljima duhovno bogatstvo naših ljudi iz prošlosti, njihovu jednostavnost, skromnost i ostale duhovne vrednote bez kojih se ne može sretno ni veselo živjeti, ali koje na žalost sve više isčezavaju iz

našeg naroda i ustupaju mjesto izopačenim »vrednotama« potrošačkog društva.

Kako je poznato, naša kršna Hercegovina obogaćena je hrvatskim, srpskim i muslimanskim pjesničkim stvaralaštvom, koje se istodobno razvijalo na hercegovačkom prostoru i koje je vezano zajedničkim osobinama te predstavlja u cjelini hercegovačku poeziju. Pa ipak, mora se priznati da sve tri ove poezije nose odlike posebnih književnih tradicija i da se prema tome razlikuju. Samo priznavanjem tih razlika moguće je stvoriti trajnu i sigurnu osnovu za međusobnu suradnju i istinsko zajedništvo. Zato je prije svega potrebno međusobno poznavanje, poštivanje i zbližavanje u duhu istinske ravnopravnosti i bratske sloge između svih naših naroda i narodnosti. Nadam se da će i ova zbirka hrvatskih pjesama tome doprinijeti.

Ružići, u svibnju 1982. Ivan Alilović

No što će meni, tuđi krov,
Sloboda tuđeg kraja?
Tek kod kuće je blagoslov;
A svoga bez zavičaja
Je teško živjet, teže još umrijet,
J e r s v a k a p t i c a s v o m e
j a t u l e t i.

Matoš

TRAGOM NARODNOG DESETERCA

FRA LOVRO ŠITOVIĆ — LJUBUŠAK (Ljubuški 1682 — Šibenik 1729) je jedan od najstarijih franjevačkih pisaca hercegovačkog podneblja, potječe iz muslimanske obitelji. Kao dječak pobježe iz Ljubuškog u Vrgorac i franjevci ga krstiše i primiše u svoje učilište u Zaostrogu. Školovao se u Našicama i u Italiji. Bio je čuveni propovjednik i profesor filozofije u Makarskoj, Splitu i Šibeniku. Sudjelovao je kao ispovjednik u oslobođenju Sinja i Imotskoga. Bavio se i književnim radom, a pisao je na latinskom i hrvatskom jeziku. Najpoznatije je njegovo djelo »Pisma od pakla, navlastito od paklenoga ognja« (Mleci 1727). Iako ovo djelo nema znatnije umjetničke vrijednosti, značajno je kao prvo djelo napisano narodnim desetercom. Šitović je dakle prvi naš pisac koji je dobro uočio značaj i vrijednost narodnog deseterca, te se može reći da je preteča Grabovca i Kačića-Miošića. Osim toga, značajno je još napomenuti da je Šitović prvi nazvao hrvatski jezik pravim imenom iako je tuđinska mletačka vlast to strogo zabranjivala.

IZ »PISME OD PAKLA«

U Makarskoj premda je pisana,
Vazda želim da bude pivana:
Karstianskom dragomu narodu,
Ki po svitu jošter živi gredu.

I karstianam i još karstianicam,
I didičkim i još divičicam,
Razumi se onizime pukom
Ki govori h r v a t s k i m jezikom.

Makarska 1727.

FRA GRGA MARTIĆ (Rastovača kraj Posušja 1822 — Kreševo 1905) rodio se u uglednoj seljačkoj obitelji, školovao se kod franjevaca u Kreševu, Požegi i Zagrebu i postao svećenik-franjevac. Služio u nekoliko mjesta u Bosni, a najviše se zadržao kao župnik u Sarajevu, gdje je ujedno obavljao dužnost katoličkog agenta u Medžlistu — turskoj skupštini. Zastupao je kod turskih vlasti i branio ne samo katolike nego i pravoslavne i muslimane, pa su ga svi jednako cijenili i štovali.

Martić je rano propjevao pod utjecajem narodne pjesme. Još kao bogoslov u Zagrebu prihvaća Gajeve ilirske ideje i objavljuje prve pjesme u Danici ilirskoj i Vrazovu Kolu. Poznate su mu pjesme iz toga vremena: Pozdrav Danici, Plač od Bosne i još neke.

Najznačajnije njegovo djelo su »Osvetnici«, u kojem je prikazao povijesne događaje u Bosni i Hercegovini oduševljavajući naše narode za oslobođenje ispod turskog ropstva. To njegovo djelo izišlo je u sedam svezaka: »Obrenov«, »Luka Vukalović«, »Boj turski i crnogorski«, Hiko i Zelić«, »Ustanak u Bosni i Hercegovini od godine 1876 do 1878«, »Hadži-Lojina krajina«, »Posjednuće Bosne i Hercegovine po cesarskoj kraljevskoj vojsci god. 1878«. Napisao je još čitav niz prigodnih pjesama, koje je izdao pod imenom »Posvetnici«. Značajno mu je djelo »Zapamćenja« — fra Grgini memoari, koje je zabilježio Janko Koharić, a za tisak priredio povijesnik Ferdo Šišić.

Fra Grga je zaslužan za razvitak školstva u Bosni i Hercegovini. Kao pjesnik Ilirskog preporoda iz Herceg-Bosne, isticao je slavensku solidarnost među svim južnoslavenskim narodima.

NIJE KRIVO ....

Nije krivo oružje krvavo,
Pa ni ljudi nisu krivi hudi;
Već je zloba i nemilost kriva,
Od ljudskog okorjela gnjeva,
Što ih prije Abelova kletva,
Ter se mraze i nemilo raze;
A da nije starih zadjevica,
Ne bi bilo novih pozledica;
O! da Bog da, ne bilo im traga,
Nek se ljudi sklanjaju među se,
Kano drvlje jedan do drugoga,
Pa nek žive jedan uz drugoga,
Zajimljući jedan u drugoga,
Bratskog hara i ljubavna čara —
Da im zloba neće tvorit kvara.

OJ! O PIJEVNI ....

Oj! pjevni mi sjerotinjo vilo,
Oslovi mi teške popijevke,
Od junaka i oružja ljuta,
Od mejdana i mrtvijeh glava,
Od mejdana i zadanih rana,
Koje no ti preboliti ne ću ...
Take pjesme nisu vele drage,
Al reda je pjevati jih, vilo,
I pomenut naraščaju svome,
Nek se znadu kobni događaji,
Neka pamte naši omlađaji,
Gdje je sretno za družinu bilo,
Gdje l' dobro, gdje li šćetovalo,
Gdje li koji vitez upanuo,
Neka im se za mogilu znade,
Da jih tvoje opajaju druge,
Posestrime drage raskajane,
I žalosne ljube rasplakane
Da kom koja kadgod na grob dođe
I donese sjerotana sina,
Pa pomene babajkova čina.
Jer to mu je baština jedina,
Što no mu je ćaća ostavio,
Za zakletvu i osvetu svetu,
Ko jabuku zlatnu na ogranku,
Ko kad grane sunce na uranku;
Sva se sjaje i svakom odaje,
Pa se momci utrkuju za nju,
Koji će je ustr'jelit na granju,
I ubranu don'jet domu svomu,
Neka mu je dika i čelenka,
I u rodu vječna popijevka.

JUNACIMA

Braćo moja, slavni mučenici!
Evo pjevam, što mi grlo daje,
Dokle još mi krvca hrabrost grije,
Dok mi srce za megdanom hlepi,
Dok me za rod topla ljubav krijepi,
Dok mi moja godi posestrima.
Ako s vama borio se nisam,
Jesam vaše zlopatio boli,
I vaše sam osjeća udese,
Pa ja pjevah ne što mi je drago,
Već ja pjevah za diku junačku,
Jer to negda ostat će pričanje,
U slavnome našem naraštaju
Kad njegovih nestane dušmana
Nek vjekuje popjevka junačka . . .
Oj! junaci, pokojne vam duše!
Uz sva vaša djela neumrla
I moja se duhom druži vila,
Nek bi i njoj uspomena bila,
Vita jelo vini k nebu grane,
Mili Bože, pokloni nam zdravlje;
Jelo, grane, da otpočinjamo,
Zdravlje, Bože, da se spominjemo!

Iz »Osvetnika«

PERKANU — GUSLARU

Pokliknula sa Čubrena vila
Više Bukve sela ubavoga,
Kod Kreševa u po Bosne grada,
Pokliknula pa je besjedila:
»Moj Perkane! divni razgovore,
Eh! nesta te, moja rano ljuta, —
Nu ne ću te žalit sa udesa,
Jer je tebi mrijet suđeno bilo,
No ću žalit sudbinu gusala,
Gdje ti one ostaniše puste,
A nikom ih dodat ne imaše
U sjerotnu zavičaju tvomu,
Ko bi uz njih knadio popijevke,
Gdje se sijela sastaju junačka
I starine davorišu priče,
I na ime fale zatočnici,
Koje nije smrt stravila crna
Mrt za vjeru i za postojbinu,
Za poštenje u plemenu harnu,
Čijem no se ponosiše stari,
Da i njini ponose se sini,
Te i njine slijede vrline. —
Al' nu toga jur ne viđam hara:
Malo ćaćam sličnih odvjetaka,
Malo kćeri da naliče majkam,
Veće hrđa u sve udarila,
Jadi moji! narod se izrađa
Sa današnjih taštije navada,
Nit se ima starini štovanja,
Nit se goji rodko za mejdana,
Nit ga za tog sinja paše majka —
Sve udrilo tragom natražnijem,
Gdje se misli, da naprečno hoda;
Sve se druži kolu đavoljemu,
Gdje se vrzu igre nevaljane,
I potiču pjesme potolasne,

Ili mrki razgovori grade,
Il'izvode navade zamamne,
Pa se gubi nevinovan puče
Blenuć u te bajke vrtoglavne;
A u naše kolo nikog nema;
Sjem što jošter ima guslam glasa,
Gdje se ključi crvenika vino,
Il imade za ovcam čobana,
Po dolinam i vrhovinama,
Il čigova svadba razgovara,
Ili služi danu Božićnomu,
Ili podjelak sl' jepac bogoradi,
Sve to biti dugovjeko ne će,
Teke što će bivati sl' jepaca,
Ali ne će umjet pominjati,
Što je bilo u vremena stara,
I mi ćemo očamiti vile,
I ja ću ti umuknuti pobro!
— — — — — —

HRVATSKOJ MLADEŽI

Ko kad ljiljan s pupa ocva bio,
Te po bašči prospe miruh mio,
Gojitelju svome lijepo prija,
A on njemu svoju njegu svija;
Tako otac kad rođenka zgleda,
Gdje mu buji i istine reda,
On se jurve ponositim ćuti,
E mu čedo na dobrobit sluti.

Il ko težak, kad mu žito klasa,
Veseo je s plodovita krasa,
Pa mu prosi blagoslova s neba
Nadajuć se izobitelju hljeba:
Ti si slika, o mladeži, eto
Tom ljiljanu bijelu u proljetu —
Tomu žitu, koje klasa netom,
Al' će isto uzoriti ljetom.

Te ko želi gojilac ljiljana,
Da mu miri preko ljetnih dana,
I ko ratar žudi hljeba s klasa,
Isto i rob uhar s tvoga glasa.
Davor! Indi na trud, slike mlade,
I znajte, što vam znat valjade:
Najprvo, što Bog od vas ište,
Po čemu vas naučanja tište:

Vjera da vas krijepi u životu,
Koja svaku priječi grjehotu,
Da vam pohot srca ne otruje,
U kome se smrtne kote guje.
Ćudorednost — to je stožer čvrsti,
Uz koga se zdravi nauk vrsti,
Bez nje učnost jest svjetlost bez žara,
Što cvijet, ko sjaj bez ogrijeva, vara.

Vijek u djelu nek vas ljubav budi,
Kom se časte domorodni ljudi,
I slava ih u potomstvu prati,
S njima i vaš duh nek okrilati.
Ko ne želi, ko sam sebi isto,
Svom narodu srdačno i čisto,
On griješi i sam suprot sebi,
Jer nać neće zaklon u potrebi.

To ti istor, o mladeži mila,
Sa stančane strune pjevnu vila,
E vam volju na pregnuće prene,
I s tom opća sreća naprijed krene,
Uzdajuć se sved u dobre kobi,
Da je veće u primakloj dobi
Došla sudba zatomljenih brata
Do prosvjete spasonosnih vrata.

FRA PETAR BAKULA (Batin kraj Posušja 1816 — Mostar 1873) svakako je najveći franjevački pisac 19. stoljeća u Hercegovini. Potječe iz siromašne seljačke obitelji. Početne nauke završava u Kreševu, stupa u franjevački red i potom odlazi studirati teologiju u Italiju. Kada je završio nauke i postao svećenik-franjevac, ne vraća se u domovinu nego ostaje profesor filozofije u Luci sve do godine 1846, kada je morao napustiti Italiju zbog jedne slobodarske pjesme. U Hercegovini je obavljao razne dužnosti: nastavnika, župnika, graditelja, liječnika (liječio je hercegovačkog vezira Ali-pašu) i voditelja francuske ljekarne u Mostaru. Mnogo je i putovao po raznim evropskim zemljama kupeći dobrovoljne priloge za izgradnju škola i crkava u Hercegovini.

Bakula se rano počeo baviti kjiževnim radom; pisao je u stihu i prozi. Od njegovih tridesetak djela mogu se izdvojiti slijedeća: Šematizam hercegovačke franjevačke provincije, (Split 1871), Pravo mudroznanje za svakoga čovika, (Split 1869), Politika za svakoga čovika, (Split 1869), i Četiri dila godine, (1871). Ali najznačajnije je njegovo djelo: Hercegovina za devetnaest godina vezirovanja Hali-pašina, (Beč 1863). U zadarskom Narodnm listu izlazili su njegovi članci u nastavcima od 1889. do 1872. pod naslovom Razgovor između Đure i Andrije. U tim člancima Bakula je anonimno iznosio negativne strane turskog režima i proricao njegovu skoru propast.

HERCEGOVINA ZA DEVETNAEST GODINA VEZIROVANJA HALI-PAŠINA

Uvod

Moj štioče, brate, prijatelju!
Ja tvoj bratac, rodom Hecegovac,
Dobrim srcem vazda tebe ljubim,
I uz ljubav malen dar ti pružam,
Moju knjigu ne ko kitu cvijeća,
Već rukovet trnja i pelina.
Trnje bode, a pelin je gorak,
Dar, nemili, istina je prava,
Da li brate ja krivice nemam
Što u mome vrtu nesretnome
Nema ruža ni drugoga cvijeća,
Travurina, drače i kupine
U postoši rastu oko mene.
Po čem molim da se ne uvrijediš
Mojim darom tako nepristojnim,
Nego reci: dar je, makar mali,
I primam ga pod imenom dara,
Kako mi ga i upravlja ruka:
Koja, vjeruj, sve ljepote svijeta,
Od tebe ih ne bi zakratila,
I sve bi ti dala štob imala.
Drugo želim da mi ne zavidiš,
Mog imena što na knjizi nemaš?
Jer ja nisam zato ime krio,
Ko iz mraka kad nas kogod smjera,
Pa se vere i potaje traži,
Nek se ne zna tko nas je udario.
Ta današnji mnogi koji pišu,
Običaj je posve neuredni,
I zovu se pisci bezimnjaci.
Njih slijedio dragovoljno ne bi,
Premda moje ime malo vrijedi,
Kaza bi ga tebi i drugome,
Da ja nisam u sužanjstvu tužan,
Da me ne bi pogubili Turci

Raskinuli kao janje vuci.
Primi moje, s plačom, jadne glase,
I iskazu tako istinitu,
Kako ono što očima smjeraš,
A za ime ti ne pitaj mene.
Ako hoćeš? nu da ti ga kažem:
Hercegovac moje ime prvo,
Drugo Sužanj više od tri vijeka,
Treće Jadan, bez dobra svakoga,
Tako mi je ime i prezime.
Tri imena, ili prezimena,
Svako pose, il zajedno znače
Niti više, niti što god drugo,
Nego jednu Kukavicu crnu!

— — — — — —

FRA DON FRANJO MILIĆEVIĆ (Veliki Ograđenik 1835 — Mostar 1903) potječe iz siromašne seljačke obitelji. Mladi Marijan — to je bilo njegovo svjetovno ime — pohađao je pučku školu kod franjevaca u Mostaru, a zatim stupio u franjevački red na Širokom Brijegu. Filozofske i bogoslovne nauke završava u Italiji, a potom se vraća godine 1860. u Hercegovinu i službuje kao župnik u raznim mjestima.

Milićević je još kao student odlučio da se bavi kulturnim radom uviđajući da će tako najbolje pomoći zaostalom puku. Njegovo prvo djelo »Perivoj darovah nebeski« tiskano je u Zagrebu 1867. Iste godine objavljuje u zadarskom Narodnom kalendaru tri pjesme: Tursko nasilje, Momak i djevojka i Sunčeva ženidba.

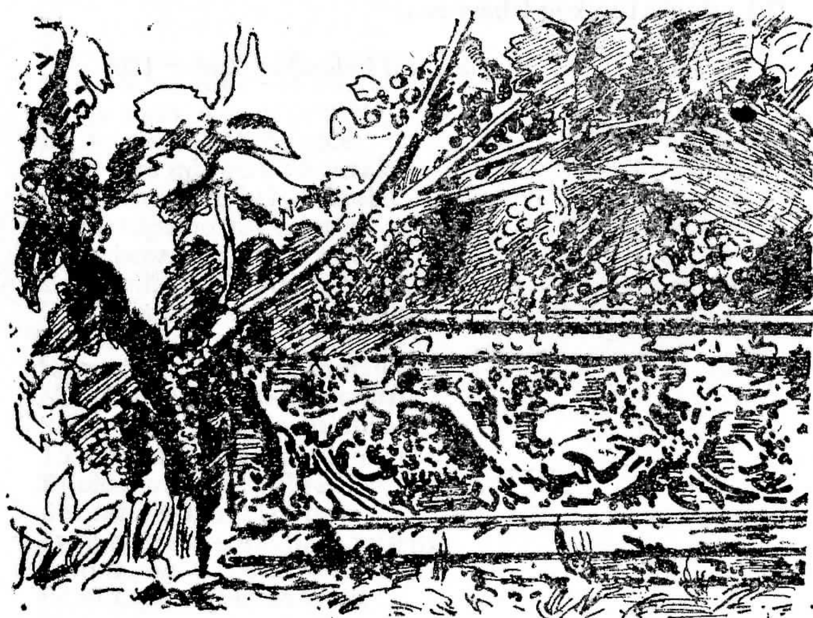
Godine 1872. otvara uz pomoć austro-ugarskog konzula i biskupa Kraljevića prvu tiskaru u Mostaru. Iste godine pokreće kaledar — godišnjak »Mladi Hercegovac« i piše prve školske knjige i početnice za odrasle. Njegov književno-kulturni rad prekida austro-ugarska okupacija, on istupa privremeno iz franjevačkog reda i prelazi u svjetovne svećenike jer kao franjevac nije mogao dalje voditi tiskaru. Neko vrijeme nalazio se u šibenskoj biskupiji. Kad se vratio u Hercegovinu, pokrenuo je »Hercegovački bosiljak« — prve novine u Herceg-Bosi. Pošto mu je okupatorska vlast zabranila izdavanje lista, on pokreće Novi hercegovački bosiljak, koji godine 1885. mijenja ime u »Glas Hercegovine« i postaje jedini politički list za sve bosansko-hercegovačke Hrvate. Dolazio je vrlo često u sukob s okupatorskom politikom i strogom cenzurom, koja je sve poduzimala da »Glas Hercegovine« zabrani, što joj je i pošlo za rukom godine 1896. Don Franju Hercegovina slavi kao čelik-karakter, istinskog rodoljuba i narodnog prosvjetitelja.

TURSKO NASILJE

Jel' na svijetu ikad narod bio
Koji no je ovako cvilio
Kako cvili narod sad slovinski,
Koji no je pod turskom oblasti,
Komu nitko ne daje pomoći.
Bijelim danom, niti mrklom noći;
Svatko mu je leđa okrenuo
Ko' da nije nikad ni živ bio
Bogu samo on uzdiže ruke
Ne bi li mu umanjio muke:
Njega moli, njemu se utiče,
Da isprosi milosrđe veće;
Suze roni od jutra do mraka,
A od mraka do bijela danka
Svoje tuge broji i kazuje
Do nebesa tužan glas se čuje:
Bože mili, ti pogledaj na nas!
Od zuluma turskog izbavi nas,
Turska nam je sila dodijala,
Ne možemo živjet ni umrijeti;
Ni danaka Turcim pripraviti,
Što radimo i što poslujemo
To sve tužni Turcima dajemo:
Bijele nam ovce pokrepaše,
Što ostade Turci izjedoše;
Zrak nebeski spržì nam zaijru;
Zato mnogi nas od gladi mriju;
Pa ni toga ne bismo žalili
Kada bismo mirno počivati
Ne možemo s mirom večerati;
Ni pokoja našem tijelu dati
Od Turaka naših zulumćara
Od murtata Otmanović cara,
Jer dolaze nigda ne odlaze
Konjim silnim nemilo nas gaze,
Jedni pođu, drugi opet dođu,

I predamo od jutra do noći
Čekajući kad će Turci doći;
Još nas vežu i krvnički biju
I za višu muku nam se smiju:
Nemoguće pobro ispisati
Koliko su kršćani prognati!
Tvrda zemlja, nebo je visoko,
Sinje more strašno i duboko,
Zemlja neće, a nebo nas neće,
To su naše žalosti najveće!
Bože dobri, ti pogledaj na nas,
Od zuluma turskog izbavi nas!

Narodni kalendar, Zadar 1867.

KOLO NARODNIH PROSVJETITELJA

IVAN A. MILIĆEVIĆ (Mostar 1868 — Sarajevo 1950) potječe iz građanske obitelji. Školovao se u Mostaru, Splitu, Sarajevu, Beču i Zagrebu; prvi doktor prava iz Herceg-Bosne.

Milićević je počeo pisati kao srednjoškolac surađujući u stričevim izdanjima: Mladom Hercegovcu, Hercegovačkom bosiljku i Glasu Hercegovca. Studirajući pravo u Zagrebu, pristupa Starčevićevoj stranici prava, ulazi u uredništvo pravaškog lista Hrvatska, a kad je došlo do rascjepa u stranci prava, on prelazi u uredništvo Hrvatskog prava. Okretan i brz na peru, tada piše vrlo zapažene članke u zagrebačkim listovima i časopisima. U to vrijeme izdaje Milićević sa svojim prijateljem Osmanom Hadžićem zajednička djela pod imenom Osman-Aziz. To su djela: Mearif — muslimanski kalendar, Bez nade, Na pragu novog doba, Bez svrhe i Pripovijesti iz Bosne i Hercegovine. U tim svojim djelima oni su postavili problem iseljavanja bosansko-hercegovačkih Muslimana, zastupajući mišljenje da oni moraju ostati na svojoj rodnoj grudi. Ujedno su nastojali da svojim djelima prosvjećuju narod u Bosni i Hercgovini. Osim ovih djela Milićević je napisao čitav niz članaka i pripovijesti iz hrvatske kulturne povjesti. U mladim danima pisao je pjesme i objavljivao u raznim listovima i časopisima. Godine 1897. bio je jedan od osnivača Hrvatske dioničarske tiskare u Mostaru i pokretač pravaškog lista Osvit, čiji je bio urednik. Kasnije je uređivao poluslužbeni Sarajevski list. Mnogo je zaslužan za Hrvatsko kulturno društvo »Napredak« u Sarajevu.

NAPITNICA

Gdje si druže, toči čaše
Cimskog ima vina.
Pijmo, pijmo vino j' naše,
Reci nek živi domovina.

Zdravo druže, zdravo brate
Zdravo, zdravo, zemljo naša.
Anđeli vas neka prate,
Evo brate prazna j' čaša.

Puni brate, puni drugu
Čašu vina Cimskoga.
Ne pazimo mi na tugu
Već veselje društva ovoga.

Nas je Kurent naučio
Kako valja vino piti
Svak je dobro proučio
Kakav junak valja biti.

Zdravo slovo sve slobode,
Zdravo mila domovino,
Zdravo braćo, zdravo rode
Cimsko je lijepo vino.

Tucnimo se braćo moja
Neka nitko ćud ne mijenja.
Punaj j' čaša moja, tvoja
Zbogom braćo, doviđenja!

Mostar, 1885.

PUT PO NOĆI

Topot se moga konja čuje
I hrzaj kroz noć tiju,
Više nit vjetrić popuhuje —
Samo se zvijezde smiju.
Lagano konj se brdom penje
Kroz ono cerje vito —
Sve mi je, — ono isto stijenje
Rastinje ponosito.
Kroz mrenu mraka oko speti
Rašče i drač i golet:
Srce se steže, bože sveti
Ne može čuvstvu odoljet.
Prošlosti slike otvorene —
O njima kamen zbori,
Hrvatske slave uspomene
Pjevaju ceri i bori.
Mihajla stope, Tomislava
U kamen utisnute,
Djedova naših onih lavah
Krv glasi borbe ljute.
Strijele lete, buzdohani,
Mač o mač eno kuca:
I krvavo nebo zvijezda pani
A druga još svjetluca.
A duh se sudbe ozgar smije,
Milo mu zveku slušat,
Lovor vijenac sobom krije
I veli: »Ja ću kušati!«
Prene me hrzaj konja moga,
Pogledah nebu gore:
Danica sjaje, zvijezda mnoga
Prekrile nebo more.

U SPOMEN GOSPOĐICI S. T.

U svijetu za mijenom
Mjena slijedi —
Dok smo živi, spominjanje
Samo vrijedi,
Ljudsko srce samo time
Raspolaže,
U spomenar ljudskih zgoda
Vijence slaže,
Da s' ljudi podsjećaju
Prošla vijeka,
Ljudskih bijeda, što i odnije
Vječna rijeka.
Da se sjete izumrlih
Ljudskih bića
Da se sjete njihne duše
Srca, žića.
U taj spomen i ti svoje
Srce metni,
Pa se kad-kad bar slučajno
S njime sretni,
Posveti mu jednu misao —
Časak koji —
To u tvojoj vlasti, volji
Stalno stoji:
Živu će mi to bit darak
Sladak, mio,
Mrtvu spomen, tvrd, neg bi
Mramor bio
Toplije je ljudsko srce
Od kamena,
U srcu je najmilija
Uspomena;
Dok smo živi spominjanje
Samo vrijedi,
A po smrti — vidjet ćemo
Što slijedi....

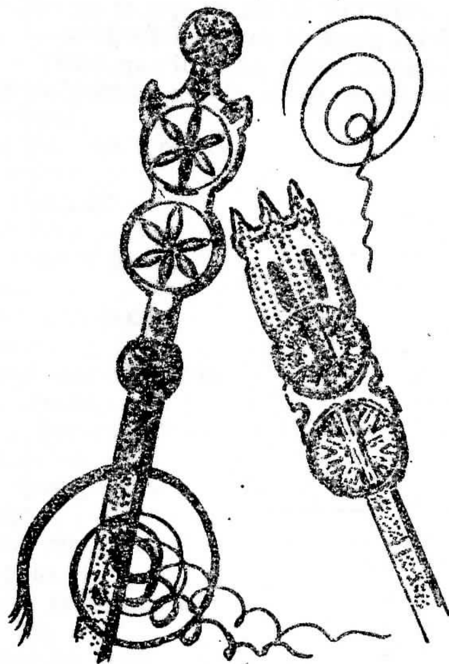
Mostar, 1892.

JA JOŠ LUTAM DRAGA...

Ja još lutam, draga, bez cilja i puta,
Još zanesen nisam nigdje prišo, stao,
Ja još nisam tebe i sve što je bilo,
A i moju tugu zaboravu dao...

I tek onda mir će da se spusti na me,
Zagušena grud će prestati da grca —
Kad zgorelu usnu od žedi zapojim
Krvlju, drago moje, tvoga gadnog srca...

1893.

IVAN ZOVKO (Mostar 1864 — Mostar 1900) potječe iz ugledne građanske obitelji. Školovao se u Mostaru, Humcu i Sarajevu i postao narodni učitelj. Službovao je u raznim mjestima, a kad je položio nastavnički ispit, došao je za nastavnika Trgovinske škole u Sarajevu, gdje je ostao sve do prerane smrti. Sušica ga pokosila u 36. godini života, jer je inače od djetinjstva bio nježnoga zdravlja.

Književnim radom počeo se baviti još kao đak sarajevske učiteljske škole i objavljivati prve pjesme u »Književnim pupoljcima«. Kasnije je surađivao u mnogim listovima i časopisima pod pseudonimom »Mirjanin«. Pisao je beletristične sastavke i zapažene pedagoške članke, ali se ubrzo opredjelio za folkloristiku. Nastojao je što dublje proniknuti u narodnu dušu, koja se najbolje zrcali u njegovim duhovnim tvorevinama. Zovko je stoga mnogo putovao i obilazio mnoga mjesta u Bosni i Hercegovini, razgovarao s narodom i sve što je čuo i vidio zapisivao je i objavljivao najviše u Zborniku za narodni život i običaje.

Poznata su mu djela: Hercegovke i Bosanske narodne pjesme, Dvije islamske pjesme na hrvatskom jeziku, Hrvatstvo po narodnoj predaji i običajima u Herceg-Bosni. Bio je član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Osim toga. Zovko je zaslužan kao kulturni organizator i dobrotvor siromašnih đaka i jedan od utemeljitelja Hrvatske dioničarske tiskare u Mostaru. U svoje vrijeme imao je veliki ugled, ali je na žalost nepravedno odbačen jer se njegovo ime ne spominje u bosansko-hercegovačkoj kulturi!

OTKAD MOJOM ...

Otkad mojom biti presta,
Djevo mila, od tad, znaj,
Mom životu sreće nesta
I mog sunca zgasnu sjaj.

U momo srcu gorka tuga
Stade kopat tamni grob,
Sebi nađe vjerna druga —
I ja postah njezin rob.

Otad već se ne veselim,
Uvijek tužim dan i noć,
Samo, samo mrijeti želim,
Ne će l' tuga moja proć.

A ti sveđer mene mučiš,
Znadeš mojoj tuzi lijek,
Al ga ne ćeš da dokučiš,
Da produžim mlađan vijek.

SAMO S TEBE ...

Samo s tebe teške boli
Samo s tebe vene grud,
Samo s tebe sve miline
Preda mnom se gube svud.

Samo s tebe kobne boli
Posvuda me prate vijek,
Samo s tebe kobno toli
Progoni me udes prijek.

Samo s tebe srce puca,
Samo s tebe hladni već,
Zadnji njemu časak kuca.
U grob crni mora leć.

Zima ide, ginu cvijeti,
I mom žiću ide kraj,
Jer bez tebe moram mrijeti,
Ostaviti svijet taj.

PAMETNO DIJETE

Kad uhvatim pticu malu,
U l' jep ću je kafez spravit,
Preda nju ću čiste vode
I ukusne hrane stavit.

Kafez ću joj držat čisto,
Milota će biti prava —
I tako će uvijek biti
Moja mala ptica zdrava.

Kad je toplo, kafez ću joj
Objesiti o prozoru,
Neka gleda sv' jetli danak
Krasnu noćcu, rujnu zoru.

A kada je vr' jeme hladno,
Un' jeću je tad unutra,
Ali ću je ipak malko
Iznj' et vanka svakog jutra.

Po rukam je mučit ne ću,
Jer to njojzi škodi jako,
Ta ona je slaba nježna,
Uginuti može lako.

Pa vidim li, da je tužna,
Obiknuti da se ne će,
A ja ću je, rado pustit,
Nek veselo opet l'jeće.

Ta bolje je da je živa,
Ta i njoj je život mio;
Ja bih bio baš bez srca,
Kad je ne bih ispustio.

MOSTARU

Mnogo li sam obišao svijeta
I prešao mjesta i gradova —
Al ti slična ne nađoj jarana,
Mostar — grade đul beharski grade!

Nit ti nađoh tvojijeh has-bašči,
Kojeno su bulbulistan pravi,
Niti li sam igdje mirisao
Ko u tebi mirisnijeg cvijeća.

Šta su bašče bagdatskih emira
I po njima mirte i jasmini,
Kad nemaju ni polak milina,
Kojim tvoje obiruju bašče!

Šta su ruže iz Pestuma drevnog
Sprema tvojih mirisnih ružica!
Tvojih ruža ni đulistan nema —
Za me nema, za drugog ih bilo!

Pa kad proljet opuči se javljat,
Ja milina onda tvojih divnih!
Srce mi se rastapa u grudim
Kad sveg toga ja se sjetim tvoga.

Često mi se uznese pameca
Ter pomislim nije l' Allah silni
Za insana, roba svoga — ovdje
Nekoč eden satvorio milni!

Ne znam čemu da se više divim:
Ili tvome mirisnom cvijeću,
Il po baščam tvojim vodicama,
Il bulbulim, što poju u gajim!

Jemin smijem uzet pred svakijem
Pa se zaklet svijem na svijetu:
Da je koji bagdatski halifa
Tvoje divne poznavao krase,

On bi Bagdat pa i Širaz cvjetni
Ostavio, teb' muhadžerio,
Pa po tvojim baščam lastovao,
Lastovao, s vilam vilovao.

Kad je tako, ni čuda mi nema,
Što ja tebe ko rođeno djete,
Silno ljubim. Ta zar kog imade,
Ko te vidi da te ne izljubi!

Al' ja tebe nad sve, nad sve ljubim,
Ne sa tvoga cvjeća i bumbula,
Neg sa tvoga žarkog rodoljublja,
Rodoljublja slavom ovjenčana!

PITANJE

Ama je li ovo onaj,
Što s' do jučer hvalit znao,
Da za sreću domovine
I život bi žrtvavao?!

Ama je li ovo onaj,
Što je vazda govorio,
Za narodnu da bi sreću
Sve i svaka prepatio?!

Ama je li ovo onaj,
Što s narodnim mučenikom
Sve do jučer zvati znao
I velikim patenikom?!

A što danas... vidite ga..
Danas sasma drukče misli —
Znate l' zašto? Jer su i njeg
Međ gospodu nakvu tisli.

Sad je nešto i on posto,
Pa šta narod...besmislica!
Sad mu j' narod sve i svašta,
Prosta rulja izjelica.

Svega toga sad se stidi,
Ko stidio da se ne bi?
Trbuh mu je sada prvi,
Sam sve i sva sad je sebi!

NIKOLA NINE BUCONJIĆ (Neum Klek 1865 — Sarajevo 1947) potječe iz ugledne seljačke obitelji. Školovao se u Stocu i Sarajevu i postao narodni učitelj. Kasnije položio nastavnički ispit i bio nastavnik, školski nadzornik, pjesnik naše prošlosti i pisac hercegovačkog ustanka. Okupatorskoj vlasti nije se svidjelo što Buconjić otvoreno ističe hrvatstvo kako bi se suprotstavio izmišljenoj »bosanskoj narodnosti i jeziku«, pa je zbog toga često premještan i proganjan.

Buconjić je počeo pisati pod utjecajem Ivana A. Milićevića i Ivana Zovke. Prve svoje literarne radove objavio je u mostarskom »Osvitu«, kasnije je surađivao u tridesetak listova i časopisa i obično se zbog cenzure potpisivao: Nine ili Džem — bu — ni. Mnoge događaje i povijesne ličnosti opjevao je u narodnom desetercu. Objavio je čitav niz šaljivih pripovijesti i anegdota u raznim listovima, a najviše u Napretkovu kalendaru.

Napisao je i izdao slijedeća djela: »Život i običaji Hrvata katolika u Herceg-Bosni«, »Povijest ustanka u Hercegovini i boj kod Stoca«, »Ljiljanke« — pjesme za djecu, »Grof Petar Zrinski i Kristo Frankopan«, »Bitka na Krbavskom polju« i roman »Grob do groba«.

Sva Buconjićeva djela imaju književno-povijesnu vrijednost i pripadaju hrvatskoj učiteljskoj književnosti, koja u prvom redu ima nacionalno obilježje, pa tek onda literarno.

Buconjić se kao i mnogi drugi učitelji-književnici prešućuje i ne priznaje se njegov književni i kulturni rad!

SVOM ZAVIČAJU

Davno bilo, kad sudbina kruta
S tvog miljenog maknula me puta
Izvan tebe da hodim da živim,
Domovine čaru da se divim.
Hrvatska mi domovina mila
Ima raznog blaga izobila,
I sve ljepše od ljepšeg kraja,
Al' svejedno duša mi očaja!
Za nju nema ljepote, miline
Nigdje nego kad se tebi vine.
Zavičaju makar nemaš blaga,
Krš golemi i litica naga,
Mal' ne sveg'te tako resi stjenje
Duši mojoj ko drago kamenje.
Pa gdje kuda smilje i kovilje
Uz još koje mirisavo bilje,
Nekada sam s drugovima brao,
Pa se s njima igra, radovao.
Još se živo sjećam mnogo puta
Gdjekog ugla i gdjekoga kuta,
Kuda smo se nevini i čili
Jedan drugom u igranju krili.
Oh, kako se vrta, grmlja, pruća,
Rodnog praga čađavica kuća
Duh spominje, pa ga to opaja
A tim više kad se sjetim žala,
Divnoga mora i njegovih vala
Koje more naspram sebi mije
Obale nam mile Dalmacije,
Da su njeni rodoljubni sinci
Hrvatska nam braća Dalmatinci,
Što na moru na braniku stoje
Braneći ga ko biserje svoje.
Radi ovih zavičaja vrli
Uspomena, duh te ljubi, grli.

POŠTENO IME

Sve na svjetskoj što je stazi,
O tom kaže zakon stari,
Časom mine i prolazi,
Vjekovite nema stvari.
Al' pošteno ljudsko ime
Traje svuda svako doba,
Ne titra se sudba s njime.
Nema smrti, nema groba,
Što će dragulj svake ruke,
Makar kako sjaj mu blista,
Što li blago razne struke
Kad je ljepše ime često.
Stog nastoji čovjek pravi,
Kad mu mrijet već suđeno
Svom potomstvu da ostavi
Ime često i pošteno.

SEKA I BRACO

Seka bracu pita:
Koje mu je draže
Tata ili mama?
Al pravo da kaže.
To maloga bracu
Iznenadi jako,
Odgovorit seki
Baš i nije lako.
Šta bi joj reko?
Zamisli se živo,
A mami i tati,
Da ne bude krivo.
Mislio se braco
Kroz vrijeme kratko,
Onda svojoj seki
Odgovori slatko:
»Jednako je drago,
Pa ih ne bi dao
Ni za kakvo blago.«

NAD GROBOM POBRATIMA IVANA ZOVKE

Nad hladnijem grobom tvojim
Pobratime, evo stojim.
Već je prošlo vrijeme mnogo,
Prije doći nisam mogo,
Al oprosti, pobratime,
Jer u srcu nije time
Ni u duši uzdrmana
Naša bratska pažnja davna.
Negda zdravi, mladi, čili,
Prkosili mnogoj sili.
Ko bi onda smio reći,
Da ćeš rano u grob leći
Shrvala te bolest kleta
Smrt te digla s ovog svijeta,
Prekinula rad ti cio,
Koj' zasnova ti si bio,
Da podigneš rodu slavu
I hrvatsku svijest pravu,
Nek upozna narod svudi,
Na hrvatskoj da je grudi.
Tim se spomen neumrli
Sebi steko, pobro vrli,
I dok sunce bude sjati,
Narod će te spominjati.
Nemam s kime da se družim
Kano s tobom svako doba,
Što ću žalit do svog groba.

ANTE JUKIĆ — VELJKO OBRADOV (Tuzla 1873 — Mostar 1906) potječe iz siromašne seljačke obitelji. Kad je završio pučku školu, franjevci ga šalju u Gučju Goru a zatim u Pečuh, da izuči za fratra. Budući da nije imao smisla za svećenički poziv, napustio je franjevačko učilište i u Sarajevu završava učiteljsku školu. Bio je književno nadaren i kao đak objavljuje pjesme u »Književnim poljupcima« — almanahu učiteljske škole u Sarajevu.

Kao učitelj službovao je najviše u Trebinju i Mostaru. On je prvi počeo buditi svijest kod narodnog učiteljstva. Osnovao je u Mostaru časopis Učiteljsku zoru i bio njezin prvi urednik. Svojim društvenim radom stekao je golem utjecaj među prosvjetnim radnicima i bio njihov omiljeni prvak.

Jukić se isticao svojim novinarskim i književnim radomm. Bio je suradnik raznih listova, a jedno vrijeme je uređivao mostarski list »Osvit« i pučki kalendar »Hrvoje.« Napisao je djela: Mome sinu ili iskrica srca moga — zbirka pjesama, Martić u hrvatskoj književnosti i dječiji igrokaz Ljubav i zloba. Pisao je vrlo uspjele pripovijesti, koje su ostale razasute po raznim listovima i časopisima.

Iako je bio časna ljudska priroda i neobično darovit i otvoren, nije mu sreća u životu bila naklonjena. Najprije mu je umrla životna suputnica iza koje je ostalo dvoje siročadi, a potom je i on ubrzo umro od sušice u 33. godini života.

Jukićev književni i kulturni rad nije na žalost još vrednovan ni priznat. Pravo je čudo da se njegovo ime još uvijek zaobilazi u mostarskom i hercegovačkom kulturnom životu, tako da nijedna škola u Mostaru i Hercegovini ne nosi ime ove najistaknutije i najzaslužnije ličnosti u povijesti bosansko-hercegovačkog školstva.

SUMBUL I ĐULSIJA

Kud se spremaš, zlato moje,
Kom ostavljaš, luče svoje,
Kud ćeš poći Sumbule?

— Na daleko idem, draga,
Tjerat džina s kućnog praga,
U boj idem, Đulsijo!

Aoj meni, zlato moje.
Kom ostavljaš luče svoje?
Kud ću jadna, Sumbule?!

— Ostavljam te ja, ljubavi,
A ja idem bojnoj slavi
Za nju mrijeti, Đulsijo!

A ko će mi brisat suze,
Kad ti dušman život uze;
Kud ću onda, Sumbule?

Kroz bojište krvno prođi,
Na junački grob mi dođi,
Mila moja Đulsijo!

Gdje ćeš dragi počivati,
Kako ću ti grobak znati,
Mirisavi Sumbule?

— Sačuvaj mi vjeru staru,
Ostani mi na mezaru:
Uz Sumbula — Đullsija!

UGASLA SVIJEĆA

Na oltaru mog života
Gorjele su svijeće dvije...
O ugasloj jednoj svijeći
I sad bolno srce snije.

Tinjala je — al za časak
Drhtala je umirući,
A ja ostah sam u mraku
Bolna srca, tugujući —

Onaj drhtaj svijeće male
I sad mi je na pameti,
Sjećajuć se iz grudiju
Uzdah će se mah oteti —

. . . Na samrtnom svome času
Ko da: s Bogom! reče meni,
A ja grleć pustoš svoju
Sav se jadan okamenih —

Đulsijano, srećo moja,
Gdje si danas, mili raju?!
Ah znam, bolan, ugasla si
U tuđemu zagrljaju!

Al još imam jednu svijeću,
A ta vječnim plamom plamti:
Domovino, majko sreće
Kunem ti se. . . vjeran sam ti!

I kad bojna truba jekne,
U red prvi ja ću stati,
Za te, mila otadžbino,
Prvi ja ću život dati!

NEMAM SREBRA. . .

Nemam srebra, nemam suha zlata,
Da ga tebi svijem oko vrata,
Al, što imam ostavit ću tebi,
Da me, sinko, proklinjao ne bi!
Ostavit ću ime ti pošteno
Pradjedova krvlju dobiveno,
Ostavit ću ponos srca čista,
Da ti vječno kao alem blista,
Da se sjetiš babajka ti mila,
Kad ga bude crna zemlja krila!
Ostavit ću, što i babo meni,
Pa to blago u srcu zadjeni:
Čuvaj, sinko, taj amanet dragi,
Da te s neba Bog usreći blagi!
Čuvaj, sinko, i u svakoj tuzi
Moji svjeti nek ti budu druzi;
Ako kloneš, — posvjetuj se s njima,
Za tvog srca kod njih melem ima,
Sladak melem iz babine ruke,
Da ti slakša u životu muke.
Da u svijetu i ti budeš sretan,
Put u vječnost da ti bude cvjetan!

GLEDAJ, SINKO!

Gledaj sinko, čedo milovano,
Modro nebo zvjezdam obasjano,
Gle i mjesec išetao bljedi
A vjerna ga »večernjica« slijedi;
Pitaj nebo, pitaj zvjezde sjajne,
Ko ih stvori bajne, veličajne,
Pa i mjesec kazat će ti bljedi
I zvjezdica što ga vjerno sljedi,
Da su čeda uma božanskoga!
Pitaj zemlju i zelenu travu,
Pa i stidnu ljubičicu plavu
I slavuja u zelenom gaju,
Koga slave, koga veličaju,
Kome ptice pjesme pripjevaju,
Sva stvorenja kome se klanjaju?
Slavuj pjesmom, a cvjetak miruhom
Crna zemlja krasnim miloduhom,
Sve ti veli, sve ti glasno zbori,
Da je biće sve što ovo stvori,
A to biće — Bog je otac blagi,
Pa ga slavi, o moj sinko dragi,
Svaki uzdah nek o Bogu slovi,
Svako djelo da ti blagoslovi!

POŠTUJ, SINKO, RODITELJE!

Poslje Boga roditeljka slijedi,
Što te slatko miluje i gledi,
Ljuljuka te na mekanom krilu
I pripjeva pjesmicu ti milu,
Mednim mlijekom pita te i hrani
I ljubavlju od zla svakog brani,
Na grudi te privinula snježne,
Poljupcima sladi usne nježne.
Poštuj, sinko, onaj cjelov dragi,
Kojim život udahnuti blagi,
Poštuj sinko, da te ljubav njena
Sretna prati do groba ledena;
I kad klone bjedna ostarjela,
Da te tješi tvoja ljubav vrela,
A kad smrtnu upale joj svijeću,
U okrilju tvom da nađe sreću,
Poštuj, sinko, da ti dobro bude
I da mladi tvoji te ne skude!

LJUBI JEZIK...

Ljubi sinko jezik roda svoga,
Ljubi žarom srca mlađahnoga,
Po jeziku poznajete svatko,
Pa il' pjevo ili gorko plako,
Po njemu si hrvaćansko dijete,
I baštinik prošlosti nam svete!
Istom rječju zborila ti mama,
A riječ njena — to je sladost sama,
Ista rječca dovede Hrvata
U dom mili sa hladnih Karpata,
Istom rječju danas Hrvat slovi
Ko i nekad slavni pradjedovi!
Stoga ljubih jezik pređa slavnih,
Pun je slasti i spomena davnih,
Po njemu si čedo majke Slave,
I baštinik pradjedovske slave.

OH NE VIŠE!. . .

Oh ne više!. . . Trpio sam dosta
Od kol'jevke već me prati jad,
Još jedina utjeha mi osta,
Još jedina na tom sv'jetu nad:
Grob ledeni i u grobu duša,
Što mi patnje osjeća i sluša.

Nekad sretan u omilju žarnom
S medih usta žudno sisah slast,
Na njedarcu snježanom i plamnom
Rasplamtjela uzburkana strast —
I od milja ko djete sam plako,
Misleć jadan: vjek će biti tako!

A ne znadoh, da su kratki danci
I da usne uvenut će već,
S mednim usnam i ljubljeni sanci
ugasnut će i u grob će leći,
A za sjećaj minulijeh dana
Past će suza vrh groba joj rana.

U toj suzi sva je moja tajna,
Mog života u njoj leži kob,
Mrtav živuć sred tog sv'jeta vajna
Svagdan tražim njezin pusti grob —
I tuj plačem, suzom rosim cv'jeće,
Što mi više nikad ocvast neće.

Oh ne više!. . . Trpio sam dosta,
Nikog nemam, da mi stiša bol,
Jedin osjećaj još mi grobak osta,
Koga volim, koga ljubim tol —
I tuj plačuć zovem ljubu rajnu,
Da mi s oka otre suzu vajnu!

NIKOLA BUBALO (Ilići kraj Mostara 1883 — Mostar 1924) je sin siromašnih seljačkih roditelja. Školovao se u Mostaru, Požegi i Zagrebu. Zbog materijalnih razloga prekinuo studij prava i posvetio se financijskoj struci. Službovao je u Sarajevu i Mostaru, a nakon rata obavljao dužnost knjižničara hrvatske javne knjižnice »Martić« u Mostaru.

Napisao slijedeća djela: »Za školskog odmora« — pjesme pod pseudonimomo Niko Slavić, »Put kroz Bosnu i Hercegovinu — ilustrirano djelo za esperantiste i »Ključ esperanta«, Esperantsko-hrvatski rječnik i neka druga djela. Surađivao je u mnogim esperantskim listovima, prevodio s hrvatskog na esperanto i obrnuto.

Bubalo je živio realtivno kratko, ali je svoj život ispunio intenzivnim radom. Pripadao je Hrvatskoj pučkoj stranci i nastupao kao katolički intelektualac. Surađivao je stalno u mostarskoj »Narodnoj slobodi« — koju su izdavali hercegovački franjevci.

PROLJETNO VEČE

Na zalasku sunce
Nad domaćim krajem
Cjeliva vrhunce
Ružičastim sjajem.

I dok čara teče
Večernjih dragulja,
Proljetno se veče
Kroz gudure šulja . . .

A kad sunce svoje
Čari nebu skrati,
Suton se na tvoje
I pašnjake svrati.

I ko gavran perja
Zvjezdasta i sjajna
Na zemlju se spusti
Nojca veličajna. . .

Puna slasti tajne,
Puna slasti nove
Dočara nam bajne
Mladenačke snove. . .

U toj čarnoj noći,
Što k užitku zove,
Često plaču oči —
Oči pjesnikove. . .

U SPOMENICU

(Slavki)

Procvala si žuđen cv'jete,
Puna čistih ideala;
Prva iskra strasti svete
U oku ti zatreptala. . .

Duša ti je o ljubavi
Snila sanke ponajslađe —
Al ljubavi plamen pravi
U srcu ti stan ne nađe.

Vatren pogled oka tvoga
Kad uljulja u san mene,
Zima srca ledenoga
K ledenoj me javi prene! —

U OKU TI. . .

U oku ti zrcali se
Sve vrline duše tvoje;
Sve, koje te mladu rese,
Osvojiše srce moje. . .

Sve vrline — sve čuvari
Anđeli su duše tvoje,
A lopovi ipak stari
Ukradoše — srce moje!

JA SE BOJIM. . .

Ja se bojim sreće, što je
Nude tvoje oči, mila —
Od djetinjstva družeć se s tugom
Tuga mi je omilila.

Iza ovog šumnog svijeta,
Što prinosi sreći žrtvu,
Ja sam samac u ovom sv'jetu,
Oživljava prošlost mrtvu. . .

Stog se nemoj čudit, što mi
Pjesme nisu sreću vile
Zbog ljubavi lijuć suze
Suze su mi omilile.

PETAR JAKOVLJEVIĆ LJUBUŠAK (Ljubuški 1876 — Zagreb 1967), potječe iz trgovačke obitelji. Njegov otac Stjepan doselio se iz Ljubuški i ubrzo se stao baviti trgovinom. Bio je ugledan čovjek pa je postao kodžabaša — zaštitnik kršćanske raje u Ljubuškoj nahiji u tursko doba. Mali Petar završio je pučku školu u Ljubuškome, a potom trgovinsku u Sarajevu. Bio je trgovački zastupnik i vječiti putnik; živio je u raznim mjestima i sredinama, ali se stalno vraćao svom rodnom mjestu Ljubuškom. Nije imao mnogo smisla za trgovinu i privlačila ga je više politika i poezija. Zanosio se najprije pravaštvom a potom jugoslavenstvom. U zrelim godinama prešao je na starokatoličku vjeru. A kada je tridesetih godina sarajevski profesor Miljenko Vidović osnovao novi etički pokret, Jakovljević je prihvatio idejnu osnovu toga pokreta i stao ga propagirati.

Još u mladim danima počeo je pisati pjesme i objavljivati ih povremeno u raznim listovima. I pjevao je preko pola stoljeća, što je bila njegova unutarnja potreba, iako nije bio nadaren za pjesničku umjetnost. Izdao je zbirku pjesama »Zvuci s mojih gusala« i pokušao je u Zagrebu izdavati list »Beriš« (ime ljubuškog polja). U rukopisu ostala mu je zbirka pjesama »Etičarke«, za koju je napisao predgovor prof. Salih Ljubunčić. Čitav niz tih pjesama objavio je u Vidovićevom »Novom čovjeku«.

Umro je u jednom zagrebačkom staračkom domu!

MOJ GRAD — LJUBUŠKI

Mio mi je moj Grad — kao Zemlji Sunce;
Sve mu stijene ljubim, krše i vrhunce,
Beriš, i bregove, vrlet i planine,
Rasadnjake, bašće, pećine, doline.

Prostire se divan, na strmoj vrleti,
A opasna hridom, grabom i goleti
Podno rušnog zida »Šćepanova grada«,
Gdje je prošlost mnogo bilježila jada.

Bilježila jada, ne da smo ih htjeli:
Nego, što smo rodno kamenje voljeli,
Pa za ljubav svoje Slobode, stijena —
Branijasmo Grudu od tuđih hijena.

Volim i djevojke; a kako i ne bi,
Kada su radišne u kućnoj potrebi —
I ko drijen zdrave, mile, ponosite,
Ružinoga ruja, čiste i stasite.

Volim i seljake, od kog mi je pleme,
Kroz čije žuljave dlane teče sjeme,
Čiji plod sve hrani- a — zdrav život daje
Potomaka čilih, da nam povijest traje. . .

Ljubuški, 1894.

VESEO SAM!

Kad vidljive i nevidne
na me sile dnevno kreću,
kad bez srca i bestidne
podvale mi svud podmeću —
gordo stojim i ne padam,
velikom se dobru nadam!

Dnevnoj borbi žića kratka,
kad patnjama kraja nema,
ni izgleda kakva slatka —
a nova se kušnja sprema,
neću da se tužim, jadam,
veso sam i kad stradam!

Ja čeličim borbom grudi,
da odolim kušnji vijeka;
slatki su mi dnevni trudi,
što ih snosim za čovjeka;
ako kadgod na čas stradam —
velikom se dobru nadam!

Griješio sam svoje doba,
proklinjao krutu sudbu,
dok ne spoznah da tek borba
diže moral i uljudbu.
Velikom se dobru nadam,
veseo sam i kad stradam!

Zagreb, 29. VI. 1927.

HTIO BIH...

Htio bih imati jaka čudesna krila,
Da slabo mi tijelo prenesu u najdalje kraje,
Uzduž i poprijeko da preletim Božiji svemir —
I sve snage upoznam, što Bog čovjeku daje.

Htio bih dostići značaj i srca svih herojskih ljudi,
Koji osjećaše za ljudstvo toplinom vječnoga Sunca, —
Božanskom ljubavi zaći kroz mrak i bijedu svijeta,
Da svak se digne Svijetlu do najčišćeg vrhunca.

Htio bih uzeti vlast pravednog samodržca,
Da očinskom brigom i jakom moći na put krenem;
Od podrumskog sirotnoga gnijezda i prnje
Do sjajnih dvorova, da spoznaju Jednakosti prenem.

— To mi nije dato; uži krug me drži; njemu se dajem;
Srce i duša razboru Uma svojski priklanjam;
Kroz gustu maglu tračak svijetla pronosim
I o dalekoj ljepoti svestrane Ljubavi sanjam . . .

Beograd, 25. XII. 1927.

STVARNOST, SNOVI I NADANJA

JOZO FRA KONSTANTIN JUKIĆ (Posušje 1889 — Sarajevo 1943) potječe iz siromašne seljačke obitelji. Pučku školu završava u Posušju, gimnaziju u franjevačkom sjemeništu na Širokom Brijegu, filozofiju i teologiju u Mostaru. Postao franjevac — svećenik godine 1913. Služio je kao kapelan i župnik u više hercegovačkih župa do godine 1923. kada je napustio franjevački red i prešao u starokatolike.

Književnim radom počeo se baviti kao student teologije u Mostaru i objavljivao svoje pjesničke i prozne radove pod pseudonimom Hrvatinić. Surađivao u listovima i časopisima: Krijesu, Mladosti, Kršćanskoj obitelji, Hrvatskim novostima, Luči i Obitelji. Izdao zbirku pjesama »Odjeci« godine 1912. u Rijeci.

DOMOVINI

Domajo mila, majko junaka,
Ljubavlju svetom ljubit te znam,
Majčino mlijeko, velebna prošlost
U mom srcu užegli plam.

Ljubav je u njem vijenac ti splela,
Zavjeta u njem sveta mi tri:
Za te se borit, život ti dati,
Vjeran ti biti krvca dok vri.

Primi ga, majko, kakav je da je
Kada ga sina prinosi har,
Vruće na grudi stavljam ga svoje
Kao na oltar zavjetni dar.

SMRT

Od Adama sveđ jednaka,
Ogrnuta crnim velom,
Danju, noći bez prestanka
Hoda gradom, hoda selom.

Svud je ravno, svud jednako
Prijeći polje, kršnu goru
I ko lupež, tiho, lako
Došulja se k svakom dvoru.

Ne poznaje gorkih suza,
Već se oko vrata b'jela
Obavije kao uza
I prekine život tijela.

NIKOLA KORDIĆ (Grljevići 1897 — Ljubuški 1947), pjesnik — seljak, potječe iz siromašne seljačke obitelji. Pučku školu završio u Čerinu i tri razreda gimnazije na Širokom Brijegu. Sudjelovao u prvom svjetskom ratu, iz kojega se vratio živ i zdrav, dok njegova dva starija brata poginuše na nepoznatom bojištu. Otac mu je umro. Kako je ostao jedini muškarac u kući, odlučuje da nikuda ne ide s malog očevog imanja i da se bavi težačkim poslovima. Tako je imao prilike da proživi sve muke i nevolje mukotrpnog seljačkog života i rada, što je našlo snažnog odraza u njegovim mnogim pjesmama.

Prvu pjesmu objavio je kao gimnazijalac u Luči, upravo kao i njegov školski drug A. B. Šimić. U ratu je ispjevao zbirku pjesama »Krvavi zvuci«, koja nije nikada ugledala svijetlo dana. U početku je pjevao u epskom desetercu, kojega je tijekom vremena usavršio, dajući mu svoj ritam i boju. Tako je poput Nazora opjevao starohrvatske vladare. Izdao je posebnu zbirku »Prvi hrvatski kralj«, a u zbirci »Mučenici« opjevao je krvavi događaj u Beogradskoj skupštini godine 1928. U zbirci »Otac sirotinje« prikazao je lik fra Didada Buntića, narodnog prosvjetitelja, koji je spasio hercegovačku djecu od gladi u ratnim godinama. Također je opjevao mnoge događaje svoga vremena.

Kordić je originalan i snažno se doimlje kao umjetnički stvaralac služeći se modernim stihom. Dvije zbirke pjesama posvetio je franjevačkoj prošlosti u Herceg-Bosni. Ali najbolje Kordićeve pjesme su one u kojima je prikazao radost i tugu seljačkog života i rada. On je socijalni pjesnik. Veoma uspjele su njegove pjesme o užasnoj eksploataciji hercegovačkih duhanara od strane Beogradskog državnog monopola, koji je hercegovačkim seljacima otimao duhan bud-zašto, dok su oni morali gladovati. Te njegove pjesme ostat će kao dokumenat o jednom doista najtežem i najnepravednijem povijesnom razdoblju u Hercegovini.

HERCEGOVINI

Kao brižnoj majci
Nevino čedance
Prirastao si meni
Kršu uz srdašce.

Tvoje gole liti
Sežu pod oblake,
Krasne kao pogled
U drage nam majke.

Vihori te silni
Kroz stoljeća mlate,
A sinove Tvoje
Sveđer bijede prate.

Svaka Ti je krvlju
Nakvašena stopa.
Roda nam i vjere
Silnik ne zakopa.

I sad ponosito
Litice Ti strše;
Djeca Tvoja žive
Miljeni moj krše.

Stoj i dalje tako,
Ne plaši se bijesa,
Poglede nam mami
Put vedrih nebesa.

PISMO PRIJATELJU

Prijatelju!
Ti misliš, da sam nekakav seljački gazda,
Da imam stoke i novaca ko šljiva,
I da u selu živim ko bubreg u loju,
A varaš se zbilja:
Svi moji dani prolaze u znoju,
I moji dani krvavi su vazda.
Ko i druga braća seljaci
Motikom kopam odbijena kljuna,
U džepu nemam nikad deset kruna. . .
A život opet nije mi bez cilja:
Vjerujem u preporod naših sela
I pobjedu načela!

Noć.
San ne na ispavane oči šulja.
U krstima boli. Krv curi iz žulja.
Moj prijatelju!
Ja opet nemam odmora ni mira,
Kad imam samo svijetla i papira:
U noćnoj šutnji

Moj stih najljepše zvoni i tutnji.

Ko lani
U patnji svi moji prolaze dani.
Plodove žulja i danas mi grabe,
Ali ja nisam nade i vjere slabe:
Vjerujem u svijest i preporod sela
I pobjedu načela!

Ispod golih i kamenih brda
Ko biseri na djevojačkom đerdanu
U selu kuće poredale se male,
Skromne
Ko životni zahtjevi njihovih stanovnika.
Uzdignute su na nekoliko rožnika,
Krovovi im od pšenične vlati,
Vihor ih mlati.
Na čađavu zidu ispod lise
Križ i svete slike vise
Siromašne.
U njima nema dušeka ni fotelja
Kao ni u dušama naših seljaka
Hirova, strasti i ludih želja.
Kućice drage i uboge, —
Pod vašim strehama je carstvo
Siromaštva, ljubavi i sloge!

BIJEDA U NAŠIM SELIMA

Sve nam je ljetos uništila suša,
Pa nijesmo našli ni usijano sjeme.
Teško je, teško bome:
Visoko nebo, kamena brda,
A u bogataša srca bez ljubavi, tvrda.
— Zar ima smisla jadati se kome?
— Seljaku danas ne vjeruje nitko
Na priček žita, novaca u zajam,
I svi smo zadnju kravu otjerali na sajam.

Krava je sirotinjska majka,
A mi smo je morali na vašaru
U pola cijene dati bezdušnom lihvaru;
Kad smo joj s rogova skidali uže,
Niz lice su nam tekle suze,
Ah, opet smo sretni bili —
Kupili smo djeci kukuruze. . .

A sada? — Zima crna,
Nemamo dinara, ni žita zrna;
Već smo se jesenas rastali s kravom,
Ostalo nemamo ništa;
Jedino imamo čađavi krov nad glavom,
Četiri prazne u kući ćoše
I mnogo djece uz ognjišta,
Koja u traljama drhću,
I koru kruha prose. . .

SELJAČKI PJESNIK U GRADU

Koracam po gradskom trotoaru
Zamišljen
U poderanom seljačkom kaputu.
U izlozima se blistaju svilena odijela
I raznovrsne lutke.
Prolaze kraj mene šutke
U svili gospoda i dame
I nitko ne haje za me.

Znam, moje čitali su knjige,
A danas više posvećuju pažnje i brige
Novoj sezoni odijela
Nego siromašnom pjesniku sa sela.
Prolaze kao da me i ne vide,
Moga se poderanog kaputa stide.

BADNJA VEČER U SELU

U selu je sveto predbožićno veselje:
Seljaci spremaju doček Kristu Kralju,
Izmirili su se i stupili k oltaru.
Majka je skuhala ispisanu pogaču,
Obijelila kuću, omela čađu s lise,
I djeci zakrpala halju.
Za Božićne mise.
Otac je po starom običaju
Naložio tri badnjaka od hrasta,
Po podu prostr'o slame iz plasta
I pripravio tri posvećene svijeće
U slavu novorođenom kralju.
Mali pučkoškolac olovkom na papiru
Naslikao svetu obitelj i betlemsku špilju.
Radostan otac promatra sliku
I divi se dječijem kistu.
Veseli u uboštvu, ljubavi i miru
Pjevaju božićne pjesme Kristu.

SIROMAH

Na drvlju kora od studeni puca,
A vijavica diže se i puši.
Zgrčen, bez riječi, sa strahom u duši
Siromah prosjak na vratima kuca.
Patnjama satrt, u traljama, gladan,
S obrva inje zastire mu oči,
A smrzloga noga mučno naprijed kroči,
Ko ljudska srca leden je i hladan.
Čovjek je . . . ali ga neshvaćanja prate,
I sjene mu se kao more plaše . . .
Slobodno uđi nevoljniče brate,

Večeras gostom zadruge si naše.
Ne mogu tebe darivati zlatom,
Al' držat ću te čovjekom i bratom.

SELJANKA S DRVIMA U GRADU

Magare u grad stara baka čuška,
Patnicu jednu goni bijeda strašna;
Za drva pošla djeci kupit brašna.
Sarica drhće, vjetar granjem šuška.

Krik gladne djece u duši je peče,
Kod brzojavnog zastala je stupca,
Sirota žudno očekuje kupca,
A nitko neće ni riječ da joj reče!

Nevoljna baka i gola i bosa
Pola već dana mušteriju čeka.
Miriše parfem, šušti svila meka.

Prolaze kraj nje začepljena nosa,
Ko majka čedo dame ljube psiće
Na drumu ljudsko smrzava se biće.

SADIMO DUHAN

Sadimo duhan.
Duhanu treba ko djetetu njege:
Uz duhan provodimo dane i noći,
I čuvamo ga ko u glavi oči.
Prisiljeni smo ga saditi u kršu,
Jer usjevi drugi usahnu od žege.

Strahujemo.
Posijedile su nam vlasi.
S duhanom imamo neprilike i brigu:
Pred očima nam financi uvijek stoje,
Strukove, nizove i lišće broje
I sitnice zapišu u »crnu knjigu.«

Okupamo svaki list duhana u znoju.
Žalosno.
Izgubili smo sve pravce stare:
Zapalit ne smijemo jedne cigare,
S monopolskim zakonima nema šale,
Teški su ko batina Ličanina Tale.

Duhan nam oduze zdravlje i snagu
I ispi krv skoro svaku kap
I dotjerao nas je na prosjački štap.

1934.

VEČER

Svršena je večernja molitva
s preporukama raznim svecima u čast.
Čeljad posjedala za siniju,
ubogu večeru jedu u slast.

Tinja slabo petrouljka u mraku.
Večeras je otac dopuštao za siniju,
djevojčici i dječaku.

Djeci, u životu nikada nije bio
crnoga kruha slađi zalogaj,
večeras je trošna slamara
njihov raj.

Na siniju se spustio mir i mrak.
Počivaju kašike. Zja prazan čanjak.
Pjeva svaki kut kuće od radosti.
S ukućanima, djeca na koljenima
zahvaljuju Bogu
na daru i milosti.

VAGA

Magle i kiše. Zadnje cvijeće vonja.
Jutros je mutna zora bez rumeni,
Na vagu idu ljudi zamišljeni,
Ljetinu gone, kas se čuje konja.

Kroz selo seljak tugaljivo deka:
Glavnje se svijetle, vjetar iskre nosa,
Sve gušća mogla po vršcima kasa,
Sjetniji ljudi znaju šta ih čeka . . .

Od kuće žena pogledi ih prate,
Postovi mnogi u čast svetog Ante . . .
Razbujalo se tisuć dječjih nada . . .

Da otac halju donijet će iz grada.
Šta će im donijet? — Žulj i ljubav žarku,
Vjeru u Boga i praznu novčarku . . .

II.

Jesenska kiša. Kaljavi puti.
Kasaju konji, seljaci se smiješe:
Vaga je »Bit će para« svi se tješe
Duhan je dobar, ko limun se žuti.

U kršu našem sve na vagu misli,
Prolazi radost širom bijelog grada,
Prodaji dobroj trgovac se nada.
Počinje otkup; Ljudi ko pokisli.

Gledaju tužno svoju zlatnu robu.
Duhana već su magazini puni:
Nešto za porez, zapljenu i globu,

Na isplati su prazni obračuni.
Oblačno nebo. Sijeva i grom tutnji,
Bol duhanari skrivaju u šutnji.

1934

POLAZAK FRANJEVACA U HERCEGOVINU

I.

Ni ljeba crnog u tom kršu nema,
Caruje handžar, dolje sila vlada.
Progonâ to je zemlja, patnje jada,
Pa kud se u jad vaša družba sprema?

Ujaci dragi, u mirisu jelâ,
Kreševa lijepa i uz svoju braću
Tražite valjda hljeba nad pogaču,
Ili obijest možda u duše vam sjela?

Tišina sveta dodija vam, je li?
I strogi život svetog oca Franje?
Hajdučki život vi bi valjda htjeli

Provodit tamo? . . . Što vas drugo tjera
U one gladne, neprohodne kraje?
A jedan šane: »Ljubav, sveta vjera.«

II.

Grobovi tamo naših su djedova,
U kršu onom naši oci sniju
I braća naša tamo patno žiju,
I mi smo s onih vrletnih bregova

Gledali jakost, slavu Boga Stvorca:
Zovu nas tamo drage uspomene
Ljubav i vjera i gole stijene,
Potreba prijeka bijednog Hercegovca.

Kresevo drago, s Bogom — do vidova!
Da sretan dan je ispunjenih snova!
Žarka nas ljubav — gle — od tebe dijeli;

Buduće to će pokazati vrijeme.
Da blagosloveno bude ovo sjeme!
Kreševo s Bogom, smostane bijeli!«

III.

Zamire sunce u zapadnom ruju,
U tamni veo zemlja noćcu skriva,
Priroda majka tihim sankom sniva —
Ujaci naši kroz pusto putuju.

Neretva šumi i utoku leti,
U Gvozdu negdje strašno vuk urliče,
Putuju oci... Svaki od njih kliče:
Neretvo brza, pozdrav ćeš ponijeti

Bijednoj nam braći, kršnom zavičaju!
Reci im: Brzo ujaci će otići
Vidat rane, duh narodni dići,

Podizat svete crkve i oltare!
Neretva brza, Mjesec, zvijezde žare
Bogaze puste... Oci koračaju...

DOLAZAK FRANJEVACA U HERCEGOVINU

Oh! blagoslovljena dana:
Sve zapreke prođosmo,
U zemlju otaca dođosmo,
Darove nosimo razne:
Džepove prazne,
Ljubavi mnogo, vjere i elana.

Svibanj.
Njišu se žita vlati šture,
S nebom se grle litice sure.
Sreta nas drača i čuča;

Za Krista, raju i dom ubav
U duši žarča plamsa ljubav,
I nova snaga ključa:

Svibanjsko sunce žari.
Na njivi seljak kopa,
Grči se i troši snagu —
Za agu...
Srušene strše crkve i oltari...
— Spomen nam budi svaka stopa
I svaki kamen:
Ljubavi nove raspiruje plamen...

Prati nas pozdrava jeka —
Nevoljne raje kamo smo prošli:
— Ujaci dragi, dobro došli!
Fra Nikola vas žudno čeka...
Miris se širi kadulje i smilja,
A nama suze sve teku od milja...

ODLAZAK GLADNE DJECE U HRVATSKU

Iskupljaju se djeca u Mostaru.
Kamo se? Zar se staro vrijeme vraća?
Zar opet naša kršna zemlja plaća
U djeci danak stambulskomu caru?
Ne! Glad ih braći preko Save goni.
Sirena sikće. U vlak žure djeca.
Do majke majka na peronu jeca.
Kolesa škriplju, miču se vagoni.

»Neka vas tuga i briga ne mori«!
Majkama Didak na rastanku zbori:
Djecu vam ljubav preko Save čeka:
Bijeli hljebac i postelja meka . . .«

Mališi zure . . . Vlak kroz prodol brza
Majkama srce od tuge se trza.

SJENA PETRA SVAČIĆA NARODNOM IZBORU

Izrode, gledaj krvavu mu desnu:
Posljednji kralj sam od hrvatske krvi,
U Gvozdu ja sam borio se prvi,
Molio nijesam tuđu rulju bijesnu.

Za Hrvatsku sam domovinu pao,
Moradoh pasti, jer su skuplja prava
Naroda moga no krunjena glava.
Bez muke ti si hrvatstvo izdao.

Silniku ljubiš skute i koljena,
Radnike naše blatiš i seljake,
Judine primaš crne srebrenjake.

Neka ti usta zamuknu kamena!
U ime našeg ne govori roda,
Od srca svoga ne im'o poroda!

OČAJ SEVER - PAŠE

— Tamnice ti pune roblja
Ko zrnje šipci,
Svilene ti skute ljube
Podanici.
Od ljepote hanumine
Blista ti se dvor,
Zašto cviliš, Sever-pašo,
Ko ranjeni bor?
— Zlo.
Kao pluća alkohol,
Ili stablo crv
Tuga siše moju krv
I izjeda srce bol:
— Utaman.
Ciganin je Kofoman
Zapalio Gospin hram
I fratarski samostan.
— Požar,
Sila moja, puška i handžar
Uništiti nijesu mogli
Niti fratru, niti raji
Katolički njihov žar.
Nu! Opet
Kao stado na solilo
U Olovo hrli svijet.
Uh takva je kob:
Rajina će stalna vjera
Živa pašu poslati u grob.

ANTUN BRANKO ŠIMIĆ (Drinovci 1898 — Zagreb 1925), pjesnik, esejist i kritik, jedan od prvih a moglo bi se reći i posljednjih predstavnika ekspresionističkog smjera u hrvatskoj književnosti. Mali Ante Martinov — tako su ga zvali njegovi suseljani — proveo je veselo i bezbrižno djetinjstvo u imućnijoj seljačkoj obitelji. Pučku školu završava u Drinovcima, gimnaziju uči kod franjevaca na Širokom Brijegu, Mostaru, Vinkovcima i Zagrebu, koju u osmom razredu napušta i potpuno se posvećuje književnom radu. Radeći zanosno i mnogo, živeći bohemskim životom, neshvaćen i zapostavljen, prepušten sudbini pjesnika siromaha, oboli rano od sušice i umri u 27. godini života. (Njegovi suvremenici zabilježili su da je umro kao vjernik).

Šimić se prerano umno razvio, prerano naslutio smrt, što je našlo snažan odraz u njegovoj poeziji. Otpočeo je pjesnikovati u trećem razredu gimnazije na Širokom Brijegu. Surađivao je tada u katoličkim listovima i časopisma. U tim svojim ranim pjesmama obrađivao je zavičajne motive i prikazivao hercegovačke krajolike u brojnim varijacijama. Tada se nalazio pod utjecajem A. G. Matoša i starijih hrvatskih i srpskih pjesnika. Dolaskom u Zagreb potpada ubrzo pod snažni utjecaj gričanske grupe mladih pjesnika, koji su slijedili Matoša i u svemu polazili od hrvatske prošlosti i tradicije. U to vrijeme Šimić surađuje u najuglednijim listovima i časopisima; piše feljtone i kritičke prikaze.

Ali Šimić se ubrzo odriče »matoševstva« i potpada pod utjecaj evropskih ekspresionista odričući se svega onoga što je ranije mislio o književnosti i životu uopće. Tako on od gorljivog katolika postaje slobodni mislilac a od tradicionalnog pjesnika postaje ekspresionista. Kuša sve tajne života i umjetnosti otkriti uz pomoć ekspresionizma, zauzimajući oštar i borben stav protiv svega što podsjeća na tradiciju. Kako bi što bolje popularizirao evropski ekspresionizam u Zagrebu, pokreće on kao đak osmog razreda donjogradske gimnazije ekspresionističku reviju Vijavicu (1917), i zbog toga gubi pravo na školovanje a ujedno i roditeljsku potporu. Poslije četiri broja Vijavice pokreće Juriš (1919). Godine 1920.

izdaje ekspresionističku zbirku pjesama »Preobraženja«, koja sadržajem i formom predstavlja nešto novo i osvježavajuće u hrvatskoj poeziji.

No tijekom vremena Šimić sve više napušta i ekspresionizam i traži svoj vlastiti izražaj u poeziji. Godinu dana prije smrti pokrenuo je časopis Književnik u kojemu je ostalo malo tragova ekspresionizma, jedino što je od jega i dalje zadržao upotrebu slobodnog stiha. Postigao je takvo savršenstvo stiha, preciznost i sažetost kao nitko prije njega. Bacio je u zasjenak mnoge pjesnike i postao uzor mladim pjesničkim generacijama.

NA KUĆNOM PRAGU

O majko, došao sam k tebi
Iz tuđih, dalekih strana —
Tvoje je ovo dijete
I srca tvojega grana.

Odavno ne vidjeh tebe
Nit kušah cjelove lake;
Na prsi privij me sada
Boli me srvaše svake.

Ti šutić i zureć u me
Na prag si kameni sjela;
Lice ti upalo, nujno,
A kosa sva ti bijela.

Ti svedjer, majčice, mučiš.
Možda zaboravi na mene . . .
Ja čudan činim se tebi
I moje oči te snene.

Al da mi srdašce vidiš.
Odmah bi poznala svoje
Mileno gondže, što nekoć
Lice je ljubilo tvoje.

Ah, malo pusti smiješka
Na mene; . . . Moje se grudi
Od nečeg tresu ióršću.
Kao da spomen se budi.

— Uniđi u kuću — zboriš
I s tvrdog ustaješ praga;
Oh majko, kako je i sad
Riječ tvoja mila i blaga.

AH EVO OPET...

Ah, evo opet dođoh u naš kraj,
U naše mile, bregovite strane,
Gdje žarko sunce jače siplje sjaj
Na njive, vode i usjeve rane.

Gdje dom moj stoji uz široki drum
I pred njim stara murva što je davno
Slušala bijesnih turskih konja šum
I zveket mača u sumračje tavno...

Dođoh... i moja smirila se duša
Što plakala je u jesenji dan,
Kad svuda bješe — vjetar, kiša — tmuša...

Što snivo sam ga jedne noći zlate.
A sada?... Ljupki pogledi me prate
I čini mi se ovo sve ko san.

HERCEGOVINA

Pod zvijezdama su legla brda i poljem niske
razbacane kuće

Iz plave tame stabla strše

Na cesti više nikog nema

Cesta stala
sa zaronjenom glavom u mrak bezglasne doline

U noći stabla maknuti se neće
Tek nebom sporo i bez šuma koračanje zvijezda.

SEOSKI ŽIVOT

U toploj sjeni trešnje, što već žuti,
Mi sjedimo i mirišemo svjetlost dana.
Vrt pun je sunca. Sjenke slaze s grana,
Te tankim, čudnim sagom pokriti su puti.

Bjelina neka danas i zrak nam se smiju
Ko zadnji put — jer vrt sve žući biva —
Dan bio bi ko blagdan, da još zvona liju
S brežuljka milost zvuka povrh kuća i njiva.

Gle: dolje se kroz mali prozor kuće vide
Kukuruzi, što vise u bojama zlata,
A baka kraj njih viri i kitom lijepih kata
Otklanja sunce, što joj baš u oči ide.

I pijevac zapjeva; na prozor maca skoči:
Dvije zavjese se njišu kao bijela krila.
I čini se: iza njih neke glede oči,
I pozivlje nas k sebi neka duša mila.

RADOST TIŠINE

U vrtu je sunce. Ljetom diše dan.
Stari fratar, lica kao s drugog svijeta,
Bjelokos i kao malko žalostan
Moleći uz brevir amo tamo šeta.

Oči su mu tamne. Pogled ima svet
Poput kakva sveca s crkvenih zidova:
On zna pola Svetog Pisma napamet
I goneta tajnu mističnih glasova.

Sada moli i moli. Poslije molitve će
Sazvat k sebi malo kokošiju jato

I posut im stazom žita, što ga za to
Goji svako ljeto i polijeva ko cvijeće.

S kokošjih glasova hrt se diže s loga:
Dotle stari fratar stoji u sredini
Sklopiv suhe ruke sretan i — sve se čini —
Da mu duša u tom času gleda Boga.

SEVDALINKE

U kafanicama starog našeg grada
Mladei snažne lole provode svu zimu,
Tu se slađe živi. I tko mnogo strada,
Zaboravlja sve u duhanskom dimu.

Pa dok se ibrici ređaju niz stole,
I crne se kave dime i čudno dišu,
Jakim glasom mlade popijevaju lole.
Strasno tijelom kreću. Kose im se njišu.

Bože, kako naše pjesme skladno zvone —
Sevdalinke tužne i bone i monotone;
U njima je tuga zime i smijeh ljeta;
Jeka naših brda, našeg vjetra glasi.
Kad u akšam dan se iza kuća gasi,
I s munare hodže gradu žalost jave,
Tako lijepo bude: pomole se glave
Razdraganih bula na pendžere stare:
Turci na sokaku zastanu i šute
S dostojanstvom mirnim. Svatko sluša i sluša.
I sve jače i jače tuguju munare.
I sve slađe plovi niz sokake žute
Sevdalinke pjev ko odjek naših dana.

ODMOR UZ PJEVANJE MLADOG VINA

U selu veče. Dan je usnuo na vrsima.
Pred kućom čovjek mirno sjedi i pije
Dah mlada grožđa, što na dugim trsima
Ko crno cvijeće pendžer kiti i zrije.

Prd kućom čovjek sjedi; sanen sluša
Gdje mlado vino pjeva u starome badnju.
I gleda: dijete smokve pronese na pladnju,
Pa zamače kraj kuća, pojata i sušâ.

I tako sve polako niz cestu se šulja
Sat za satom i sporo nestaje u tami.
Pred kućom čovjeku u sladak sanak ljulja
Pjev mlada vina, što sve k sebi mami.

PJESMA

Svako veče, kad se vraćam
iz ružnih mjesta,
mislim:
u vječnost ode dio mene.

Pri svakom koraku ja se
nešto silno bojim, strah me,
Čujem, kako u svom šumu iza sebe
ja ostavljam sebe.

Trčim trčim . . .

Mene prima hladna kuća,
Sve su stvari nijeme, mrke, mutne, tvrde,
Jao one mrze mene,
I kad usnem, kad me više nema,
onda čujem: stvari živu, nekud idu.

Samo moji bijeli jastuci
(Grlim ih ko čiste vjerenice)
vole mene silno vole;
Oni svu noć, dokle mene nema
živa, meni mrtvom pjevaju

Bijeli moji jastuci
meni mrtvom pjevaju
moj san, i tišinu oko mene.

MOLITVA NA PUTU

Bože
koji si me do ovog časa doveo nevidljiv
vodi me i dalje koncu mojih želja

Ne ostavi me
umorna i sama nasred puta

Obrazi su moji blijedi
i moje misli nemoćno kô moje ruke vise

Bože
daj da novo plavo jutro
iz umora digne moje misli
da kroz blijede ruke prođe mlaz crvene svježe krvi

Budi
nad mojom glavom pratilica zvijezda

LJUBAV

U modroj noći tvoje tijelo sniva
Kroz tvoje tijelo crvene i plave struje teku
šume
Ja slušam njihov šum i ja se u san opijam,
Ja tonem
Na površini svijest u zadnjim trzajima
(ko sunce, što se u vodama gasi).
Sve je jedno
U modrom beskraju je tvoje tijelo, tvoje golo bijelo tijelo
Kroz modri beskraj struje tvoje krvi, šume ljubav
Ja, bog što sanja, spuštam svoju tešku pjanu glavu
na tvoju grud
i slušam.

ŽIVOT NA OBLAKU

Zar nije život promjenjivi naš
život na oblaku?

Naš oblak lebdi
i sad je blizu, sad daleko nebu.

Naš oblak sja se plav uznesen na visini
Naš oblak gori zapaljen
u crvenoj strasti pred vratima noći
Naš oblak crn se goni s vjetrom povrh brda
Naš oblak leži raskidan na rukama očajnih satova
Naš oblak pada srušen, mrtav na dno noći

I dođe mlado jutro
Oluja ide šumi
u dugom traku bačena iz neba,
Naš oblak ustaje
Naš oblak u oluji visok smion
Mi letimo uspravni i divlje kličući preko svih nebesa.

MOLITVA ZA PREOBRAŽENJE

Dan još je samo nekoliko svijetla koja gasnu
na vrhovima
Ja čekam noć: preobraženje stvari

Noć
iz doline javi se i raste izmeđ' blizih brda
k nebu

Prostor moga kraja pun je noći
Rasvjetljuju se ispod neba brda
u ogromne i plave prozirne kristale
Stabla
na vrsima, po polju. oko vode i kraj mene
bespokretna i crna stanu
Ja slušam s ceste: dolje livadama
bijeli mjesec šeta

i mislim
zašto noć što vraća stvarima
blago nepokretno lice njinih mladih dana
u nama budi tamne gladne požude?

O noći
budi hladna ruka preko našeg vrućeg čela
utišaj krv i spusti blagi mir na čula

Neka naša tijela mirna i prozirna i plava usnu
snom nevinih i tihih biljaka

na plaštevima koje mjesec prostire po travi

Mi slušat ćemo u snu
kako mjesec tiho koraca po vodi

ŽENE PRED UREDIMA

O, Bože, ako jesi, vidiš li ti s neba ove žene
što hrpama se kupe ispred ureda i düšću ispred vlasti?
U prnjama su mnoge i sve s pogledom kô u snu:
obaziru se
kô na nekog što će doći i odatle ih spasti

Sve plaši ih i straši: naslov iznad vrata
i s vrata ime njima nijemo prijeti;
i bude koja što se na smrt prepadne i smete
kad prozovnu je i predà njom vrata zinu:
pred pogledom te vlasti može u njoj život stati
i ispred jedne riječi tijelo obesviješteno pasti
O, Bože, ako jesi, zašto puštaš ove žene
— što već su bezbroj puta ispred pravde ove vlasti
užasnule se, posumnjavši i u te i u pravdu
i da će iko ikad odatle ih spasti —
O, Bože, ako jesi, zašto puštaš ove žene
da stoje tako izgubljene pred životom?

Kad gledam njih, ja povjerujem
da jesi i da te mora biti,
i da je osim ovog jedan drugi svijet
u koji ćeš ih jednom izbaviti.
Jer zar će ove oči zauvijek ugasnuti u grobu
ne ugledati nikad pravde? I zar će ova tijela,
na zemlji ispaćena, u zemlji biti zemlja,
i ne će se uzvisit među zvijezde?

Zar može biti
da za njih nema utočišta izvan moj pjesme?

PJESNICI

Pjesnici su čuđenje u svijetu
Oni idu zemljom i njihove oči

velike i nijeme rastu pored stvari
Naslonivši uho
na ćutanje što ih okružuje i muči
pjesnici su vječno treptanje u svijetu

POVRATAK

Ti i ne slutiš
moj povratak i moju blizinu

U noći kada šumi u tvom uhu tiha mjesečina
znaj:
ne korača mjesečina oko tvoje kuće
Ja lutam plavim stazama u tvojem vrtu

Kad koračajući cestom kroz mrtvo svijetlo podne
staneš
preplašena krikom čudne tice
znaj:
to je krik moga srca s blizih obala

I kad kroz suton vidiš crnu sjenku što se miče
s onu stranu mrke mirne vode
znaj:
ja koračam uspravan i svečan
kao pored tebe

TIJELO I MI

Kroz moje žile teče otrov što ga popih
u nasladama, u noćima pjanim.
I otrov truje. Tijelo trune. Ja živim u lešu.

I tijelo mi se gadi. Može li se kako
odijeliti od tijela, biti čist od tijela?
Tijelo je teret, tuđin, trulost.
Ja bih ga rado ostavio negdje
i utekao od njeg, odletio zauvijek u slobodu.
Ovako živim s njim, u njemu. Nerazdjeljiv.
O ko me spoji s ovim tuđinom u jedno?
Tijelo: težina drži me za zemlju
i odvući će me u nju svega, bez ostatka.
Uz krevet mi se mlada žena smije.
Kako bih došo do nje sâm, bez tijela?
Ne mogu iz njeg. Ne smijem je da taknem.
Moj dodir, kao dodir smrti, sije svud rasulo.

U snu se razdvojimo. Ipak sam se otkinuo,
lebdim

i hoću da poletim, da prhnem —

I probudim se: ležim u svom lešu.

KONAC

Tijela ovih ljudi postaju okrugla,
tijela ovih drugih postaju sve tanja.
O gdje je konac
ovog širenja i ovog utanačenja?)

Čovječanstvo biva uže, neki ljudi širi:
skoro će po zemlji ići tek vampiri.

Zemlja biva pusta
nekoliko samo bića debljajući stenje

Nevidljivim valom buja poživotinjenje
cijelom zemljom i k nebu se penje.

SIROMASI

Siromasi nestalno lebde
između života i smrti
i svaki čas može da pretegne
nevidljivi uteg smrti.

Svaki čas mogu da prijeđu
među i odmah budu
u smrti: najbližoj blizini.

SIROMASI KOJI JEDU

OD PODNE DO PODNE
Glad vuče podne bliže
i iz nutrine prazne tijelo tuži i cvili
Ali podne stoji
neumoljivo, daleko

O ćuti, jadno tijelo,
zaboravi jelo
i jedi strpljenje!

Da tijelo može barem izdahnuti!
U zadnji čas donese uvijek podne okrepljenje
i tijelo mora da trpi i stenje
razapeto između dva podneva

O ćuti, jadno tijlo,
zaboravi jelo
i jedi strpljenje!

PJESMA JEDNOM BRIJEGU

Taj brijeg na kojem često miruje moj pogled
dok sjedim sam u sobi! Pust je: tu ne raste ništa
Tek kamenje se golo plavi.

Mi gledamo se njiemo. Brijeg i čovjek.
Ja nikad neću znati gdje se
sastaje naš različiti smiso
Pod brijegom voda teče. I ljudi se muče radom.
Brijeg stoji, plav i visok, susjed neba.

U noći ga ne vidim. Svi smo duboko u noći
Al znadem: on je tu! Ko ćutanje je težak.

Mi rastat ćemo se tuđi jedan drugom.
Ja umrijet ću. Brijeg se neće maći.
ta plava skamenjena vječnost

JEDANPUT I JA...

Jedanput i ja ovako ružan kako jesam
zadobio sam ljubav žene osmijehom na licu
osmijehom u kojem je bilo toliko ljubavi, ah toliko
ljubavi
da je i moje ružno lice zasjalo ljepotom u preobraženju.

Jedanput i ja ovako ružan kako jesam
zadobio sam ljubav žene svojim tijelom
što (ugledav je) svom težinom težilo je k njoj i zanijelo
se za njom

I njezino se lice obasjalo u plamenu buknulu iz srca.

SEBI

Ti hoćeš da živiš?
O ušto se uzdaš i nadaš?
Ljudstvo je postalo društvo a život pad.
prodanje i poniženje

Ti si se sklonio tu u stradanje i stojiš
izgubljen

O dokle ćeš ostati tako
u borbi sa sumnjom koja te svakog svanuća čeka:
bi le se izmučen smirio zauvijek u smrti
ili bi pošao natrag i stisno se u kut
između poniženja i stida?

MI MUČIMO SE...

Mi mučimo se dnevno radom i gladom
i hranimo se strpljenjem i nadom.

I mnoga bolest već je na nas pala,
al još smo živi, poslije sviju zala.

Bog nikad kod nas nije došao za gosta,
mi sami smo i sami sebi dosta.
Kad nad nama se teške tame zgusnu,
mi nalazimo spas u ljubavi i u snu.

Tek kadšto kad se spomenemo sebe, izmučenih jadom,
nad samim sobom bismo zaplakali kradom.

PJESMA GLADI

POSVEĆENO POKOJNOM PRIJATELJU ILIJI GLAVOTI

Umro je!! — Više ne bih ništa trebao reći, jer ta riječ sadržava u sebi toliko boli, toliko žalosti, čemera i tuge, da je gotovo suvišno dalje pisati.

Umro je.

Bijasmo zemljaci i prijatelji, prijatelji kakvi se samo mogu zamisliti. Bijasmo prijatelji i braća, jer nam duše bijahu srodne i bratske, jer imađosmo gotovo iste misli, čežnje i osjećaje.

Svakih praznika školskih bijasmo cijelo vrijeme zajedno. Po čitave dane lutasmo i lunjasmo širokim drinovačkim poljem i ćeretajući i razgovarajući o svemu i svačemu.. O, dragi dani, najdraži moji dani! Polja, kukuruzi, visoki kukuruzi, među koje se zapleo vjetar i kao zarobljen trza se želeći se osloboditi, šumeći, šumoreći, šušteći šumnu pjesmu svoju. Pa onda jezero, okruglo modro jezero, čije su dubine neizmjerne, jezero priča moje majke, po kojemu toliko puta šetaše kao labud naš čamac, moj i i Ilijin. O dragi dani, moji najdraži dani! Nebo naše, južno, južnjačko modro nebo!

Ne bijaše pjesnikom, tj. ne pisaše i ne kovaše stihove, ali imađaše pjesničku dušu, osjetljivu, meku i finu. Bijaše nepraktičan, iako silom htijaše biti praktičan. Jedne noći čitasmo, pruživši se po travi, Nikolića, onu malu njegovu crvenu knjižicu, čitasmo na mjesečini bijeloj i snatrivoj, i te noći vidjeh najbolje kakvu dušu imađaše naš dobri Ilija. Drugi put deklamirah mu neke svoje stihove koji govorahu o smrti, i taj mi put reče da se ne boji smrti, da mu nije žao umrijeti. Kao da ga i sada čujem gdje ponavlja tihim i melankoličnim glasom zadnje strofe moje pjesme:

Mrtva bit će sve.

Čamac će samo
Mladosti, sreće
K obali stići amo.

Ja ću tad sjesti

Zadnja će tako
Sjen se zavèsti
Tihano i polako.

Zgasnut će svijeće.

Nikad se više
Vratiti neće
Čamac što ljetom diše...

Rođen u Hercegovini, ne imađaše ništa hercegovačkoga, osim ljubavi za tu zemlju. Vitak, slabašan, blijeda, bjelkasta lica i očiju dubokih i zamišljenih. Ruke aristokratske, bijele i lijepe. Ne isticaše se nikada i ne govoraše mnogo osim sa svojim najintimnijim prijateljima. I smijao se vrlo malo, ali se zato smiješio fino i bolesno, često vrlo ironično. Ponosan bijaše toliko, da nije od mnogih i mnogih hito primiti potpore.

Umro je!

Umro je! Od čega? Glad je, vjerujte mi, glad je glavni uzrok. Polazeći gimnaziju u Mostaru, nakon odlaska s Humca i Širokog Brijega, moraše se sam za sebe skrbiti jer mu bijahu kod kuće siromašni. Koliko li puta lutaše gladan mostarskim ulicama i sokacima, gladan, snužden i potišten. Zimi ležaše u postelji kao mladi Haydn, jer nemađaše novaca da plati loženje peći. Ležaše, jer mišljaše da će time i glad utišati. Pa onda zadnje godine boravak u Beču sa slabom stipendijom za **Bodenkulturu.** Ni na što se nije više tužio kao na to življenje. Reče mi da se ne bi viže ni za živu glavu vratio tamo. Zima, tuđi, veliki, hladni i nepoznati grad, formule, kemijske formule — sve to nije njemu ni najmanje prijalo.

Kako vidite, glad je glavni uzrok njegovoj smrti. Oslabljeno tijelo ne mogaše se oporaviti onim kratkim boravkom kod kuće. Jedanput je bio i operiran. Da je poginuo u ratu, čini mi se da ga ne bih toliko žalio jer je smrt u ratu postala nekud prirodna, prirodnija od same prirodne smrti. Ovako, kada znadem da je glad glavnim

uzrokom njegove smrti, dvostruko **ga želim i uviđam koliko stoji nas Hrvate prodiranje u zapadnu kulturu. I Ilija je Glavota žrtva toga prodiranja kao i mnogi drugi.** Uništila ga je glad, okrutna, crna glad, jača od poezije, jača od života, jaka kao smrt. Njezina je pjesma gromorna i jaka, i mnogi je mora čuti, osjetiti, tko se hoće da dovine sunca kulture i znanja. Mnoge je već ona zaglušila, umorila svojim strašnim zviždukom. I Ilija je Glavota jedan zvuk te pjesme gladi, okrutne gladi...

Ilija, moj dobri Ilija! Ti ode, a mene ostavi sama, samotnijeg nego ikada. Ne vidjeh te ima pola godine, ne bijah na tvojem pogrebu, tihom i malom seoskom pogrebu, što je tiši nego što si ti bio, ali znaj da te nikada zaboraviti neću jer si postao dio mene, dio moje duše!

Daleko je naš kraj! U njemu je već odavno proljeće mirisa i cvijeća, i zar baš ti sada morade usnuti, dragi predragi Ilija, osjetljiva, mila dušo!

O, dragi dani, najdraži moji dani, ćeretanje naše, kukuruzi, sunce, nebo, jezero, selo naše, sunčani naš kraju, Ilija preminuli, slatki Ilija!

Novine, 1916.

ILIJA JAKOVLJEVIĆ (Mostar 1898 — Zagreb 1948) svestrani književni stvaralac, vrstan stilista, žučan polemičar i po svemu pravi Mostarac, potječe iz siromašne zanatlijske obitelji. Školovao se u Mostaru, Sarajevu, Zagrebu i postao doktor prava. Sudjelovao je kao đak u prvom svjetskom ratu. Uređivao katoličke listove Luč, Narodnu politiku i osječku Hrvatsku obranu. Pripadao Hrvatskoj pučkoj stranci i aktivno se zalagao za provođenje njezina programa. Kasnije pristupio Hrvatskoj seljačkoj stranci i postao godine 1936. urednik Hrvatskog dnevnika. Jedno vrijeme uređivao Savremenik, a godine 1940. bio predsjednik hrvatskih književnika i najutjecajnija ličnost u zagrebačkom društvenom i političkom životu. Od godine 1942. do u jesen 1944. proveo u ustaškom koncentracionom logoru u Staroj Gradiški. Čim je pušten iz logora, prelazi na oslobođeno područje i pridružuje se partizanima. Od oslobođenja bio odvjetnik u Zagrebu sve do smrti.

Jakovljević se javio u književnosti, kritičkim člancima, već za gimnazijskih dana, što ukazuje na njegovu preranu duhovnu zrelost. Tako je nastala njegova prva knjiga »Studije i feljtoni« (Zagreb 1919). Tri godine kasnije izdaje zbirku pripovijesti pod naslovom »Zavičaj«, a godine 1925. izdaje roman »Na raskrsnici«, koji je izlazio u »Hrvatskoj prosvjeti« u nastavcima. Godine 1927. izdao je drugu zbirku pripovijesti »Hercegovke« i u njima prikazao mukotrpan život hercegovačkih seljaka i duhanara. Roman »U mraku« izdao je godine 1945.

Jakovljević je kao čovjek u zrelim godinama, 1940, izdao zbirku pjesama »Otrov uspomena«, koja ima šest ciklusa: Sjene naših dana, Iza zavjese, Naša zemlja, Intima, Otrov uspomena i Lirska proza. U većini njegovih pjesama dominira »otrov uspomena«, žal za mladošću i za prohujalim godinama koje su pjesnika ostavile ogorčenog i otrovanog. U više pjesama izrazio je prosvjed protiv negativnih i nečovječanskih pojava koje su uzele silni zamah u predratnoj Jugoslaviji. Druga zbirka Jakovljevićevih pjesama izišla je godine 1945. pod naslovom »Lirika nevremena«. To su pjesme plod njegova tamnovanja u ustaškom logoru u Staroj Gradiški.

Inače, Jakovljević nije pripadao ni jednoj književnoj školi. Zastupao je mišljenje da svaki književnik mora ostati ukorjenjen u rodnoj zemlji i polaziti u svom stvaralaštvu od hrvatske književne tradicije.

HERCEGOVINA

Kad nas sve prezre i ostavi:
i smrt i život i nada,
i sunce kada se ugasi,
dok sumrak na dušu pada.
Poći ću na put posljednji
kroz šibe, zmije i drače,
u dragi sklonit se zavičaj,
zagrlit vjerne orače.

I drugdje cvjetaju proljeća
i zemlja miriše svuda,
no tako opojno nijedna
ko dobra domaća gruda.

Svagdje je lijepo gledati,
kako blago dolazi s paše,
ali su uvijek najslađe
bijele ovčice naše.

Biju nas suše i vjetrovi,
naša je zemlja tvrda,
a opet srcu su najdraža
ta naša sirotna brda.

Popijeva cvrčak na livadi,
hambari prazni nam stoje,
no naše matere žalosne
pobožno dječicu doje.

Netko se selom prošulja.
Duhan se plašljivo svija.
Slušamo. Mirni i uspravni.
Čvrsta je seljačka šija.

Anđeo Gospodnji zazvoni,
i nešto pukne u dolu.
Zaplači, tužna udovico,
u crnom opij se bolu!

Stalno odmiču godine.
Prolaze dani i noći.
A sve me onamo pozivlje.
Morat ću onamo poći.

Tamo se najslađe odmara
i radi, bori i pati.
Tamo se snaga sa zanosom,
ljubav sa čežnjom jati.

I zato, kada nas ostave
i pjesma, radosti druge,
još će nam srca i bregove
spajati zavjetna duga.

NOĆ

Stara je ura zaspala:
šuti sate ne broji.
Kuda su, Bože, nestali
daleki putovi moji?

Ruža u bašči miriše,
javlja se slavuj na grani.
Zašto su, zašto svenuli
mojega djetinjstva dani?

Taman se oblak nadvio
i mjesec više ne svijetli.
Teško je zoru čekati.
Nijemi su jutarnji pijetli.

KOD KUĆE

Skrušen sam danas kao malo dijete.
Pramen mi svijetla obavio čelo.
Ljube se ptice, naši dobri druzi.
U mojoj duši sve je vedro bijelo.

Ko oblak lebdi moje svijetlo tijelo.
Večernja rosa na me s neba pada.
Radosno bruje naši sretni luzi.
Daleko tone sjena velegrada.

Prve nam zvijezde Božji pozdrav šalju.
Starinska pjesma voćnjakom vrluda.
Zričak se javi pa utihne opet.
Miriše slatko draga rodna gruda.

O, samo da se kao pratnja glase
domaća zvona, stara zvona naša,
da i ja s njima, kao nekad davno,
izbrojim oštro dva — tri očenaša . . .

PREDVEČERJE

Blista zelena livada.
Htio bih na njoj cvasti.
Hrastovi s nebom se rukuju.
Da mi je s njima rasti!

Planina pozdravlja daljine.
Stakli se bijela stijena.
Dolina sjela kraj potoka.
Mirišu plastovi sijena.

S visova ruše se vjetrovi.
Ptice nad glavom kruže.
Janjci se igraju anđela.
Dvojnice tiho tuže.

Na dugom i vječnom lutanju
dva su se oblaka srela.
Sunce u lisnatim granama.
Brige na licu sela.

NAVUCI ŠEŠIR NA ČELO

Navuci šešir na čelo
i sakrij žalosne oči,
u mraku crnom i hladnom
ko sjena ukleta kroči.

Bježi od svijeta, bježi od ljudi,
prozeblom cestom samotan bludi!
Zatvori srce i usne,
vilice stegni i šuti,
i nemoj nikoga pitat,
zašto su smrznuti puti.
i zašto čovjek čovjeka kolje
i zašto nikad ne će biti bolje.

I ti ćeš saznati jednom,
što mnogi saznao nije,
kako je hajkati teško
i biti uspravne šije:

Lovina uvijek pripada lovce
na sreću, pamet, ukaz i novce.

Ako ti pristupi netko
komadić nudeći neba,
raspravu brzo zaključi,
pitaj ga, koliko treba.

Ne mari nitko za tuđe jade.
Programi lažu kao fasade.

I zato šešir navuci
i srce svladaj i stisni
i samo u prokislu mraku
otvori usta i vrisni:

Divlje zatuli, gdje prestaju puti
i gdje te nitko ne može čuti .

ČEKANJE

Sitna kiša. Sati stoje. Rujan je.
Njene oči sanjaju o zorama.
Kisnu sjene. Šuti čempres. Nujan je.
Njeno lice umire u borama.

Cvate pjesma. Njena riječ tihana
skromno šapće: Gdje si, dragi — volim te.
Sva je duša slatkom čežnjom njihana.
Budi dobar! Misli na me! Molim te!

Venu sati. Sivi dani tuguju.
Jesen ide. Tebe nema. Hladno je.
Kad ćeš doći? Strah i nada druguju.
Daj mi ruku! Srce zebe. Jadno je.

STARINSKA

Ja poznam njene čari, kao drage žene,
i njezin govor svijetli — žubor naših vrela,
i njene oči jasne — plavu tajnu mora,
ja poznam dušu njenih gradova i sela.

Ko majka mi je dobra, puna brige svete,
i kao sestra mila, koja mnogo voli,
i kad se digne ruka na njezino lice,
rumeni moj se obraz, mene srce boli.

I zato često planem i rječkam se s njome,
i preklinjem je žučno: »Nemoj biti mlaka!
U tvojoj tihoj patnji svu te ogoliše.
Ne trpi više krivde! Budi, ženo, jaka!

A ona mi se smješka. Ne ljuti se na me.
Ponese moju ruku preko starih rana,
provede srce naglo klancem umiranja,
porosi tamnu dušu svijetlom novih dana.

Pa kad se malo smirim, pogledam joj oči:
dubine plave dršću, trepti suza slana.
Nad mrtvom vodom plače vriska galebova.
Hrvatska zemljo naša, još će bit orkana!

MOME SINU

Spušta se vjetar s planina
i nosi miris vrijeska.
Moj sin se igra na žalu
i pravi kuću od pijeska.

On gradi kuću i ruši je
i onda je diže s nova,
a oči su njegove prepune
srebrne magle snova.

O, gradi, sine maleni,
kule od pješčane građe
i puštaj u more daleko
slabašne svoje lađe.

I maši rukom galebu
ko dobrom i starom drugu,
opij se zrakom i svjetlošću,
a nama ostavi tugu.

Potrči s vjetrom niz obalu,
neka te ništa ne smete.
U tvojim blistavim sanjama
svoje ću poznati dijete.

SIN DOMOVINE

(Uz odar dra Ante Trumbića)

Sklopljene dvije su ruke,
što nisu prositi znale.
Slijepe su ponosne oči,
koje su hrabrošću sjale.

A sada sve je tek prošlost:
i prkos i snaga i fibra,
i gorki osmijeh na Themsi
i trpka riječ kraj Tibra.

Mrakom su posuti puti
i jedan samo još vodi:
u tebe, nesretna zemljo,
koja ga za sebe rodi.

Malo, i sve će zašutjet:
i plač i uzdah i — fraze,
i mnogo će pustinje biti,
i rijetke, rijetke oaze.

ZAKLON

Dobar je smijeh i srce jača
i nosi, nosi u luku jada.
Divan je smijeh i vjeran drug je
ko teška sjena, ko lažna nada.

Suze su gorke i kad su slatke,
a srce zebe, kad oko gori.
O, blažen onaj, koji se smije,
dok duša jeca i tuga zori.

Život je kratak i dugo traje,
i malo mazi i mnogo bije;
u ledu zbilje smrznut se ne ćeš,
kad smijeh te blagom topliom grije.

Nek drugi plaču i prste lome,
ti budi miran i smij se, smij se!
U mračnom smijehu potraži zaklon,
u svome smijehu skrij se, skrij se . . .

U SAMICI

Dva mrka čuvara zakona
na tvrdoj klupi sjede,
u gole gledaju zidove
i moje obraze blijede.

Svu noć sam s oblakom plovio,
groznicu mraka pio,
u hladnom i sivom zvoniku
o mrtvo zvono bio.

Ruke sam svijo i lomio,
o dragom sanjao domu.
Plave su usne šaptale
o suncu i velikom slomu.

Dva mrka čuvara zakona
nad mojom bdiju sudbinom.
O, stara majko, ne plači
nad svojim jedinim sinom!

Na klupi sjede i šapuću,
čuvaju mene griješna.
Ledi se vodoskok vremena
i java neutješna.

1934.

ROĐENDANI

Svakoga jutra mi se rađamo.
Usne su modre, a oči slijepe.
Daleko šume vrela radosti.
Mrtve su boje i stvari lijepe.

Jecamo — djeca — dok se budimo.
Htjeli bi nekud krenuti, jadni.
Grči se tijelo. Noge sputane.
I šute, šute zidovi hladni.

Nad našom glavom sjene promiču.
Nebo je mračno. I svud je šutnja.
Mrak nam je hrana, gorka okrepa
i majka svijetlih buntovnih slutnja.

Možda će ipak — tajno sanjamo —
probit se poklik i našeg puka.
Možda se blizu — srce, ne kucaj! —
pjeni i naša slobodna luka.

Prolaze sati — spore godine —
časovi novi nove su muke.
Pritište sila, peče nepravda.
Krvare plave, svezane ruke.

Vučemo tijelo, kola vučemo.
Bole ramena, bole nas grudi.
Naše su patje, naše bolesti.
Naša klonuća i naši trudi.

Nama je isto: tuča padala,
rosila kiša il sunce sjalo.
Mi znamo samo jednu molitvu:
da bi što brže za brda palo.

Onda nas puste. Kola otpregnu.
I kažu: »Sada možete kući.
A sutra, kad se opet rodite,
dođite za nas ponovo vući!«

JESENSKI GROBOVI

Nad crnim i gustim oblakom
jesenska zvijezda gasne,
a duga noć se produžuje
i ceste nisu jasne.

Kisnu jesenski grobovi,
mirišu fosforne ruže.
Nad našim umornim glavama
srpovi smrti kruže.

Kisnu i zebu grobovi,
sebi nas zovu i vuku,
a tijelo klonulo posrće
u krhkom i drhtavom luku.

Posrće tijelo po cestama
i jutro sviće u muku.
Mjedena zvona su umrla,
lađa je stigla pred luku.

O, pruži, mi, pruži mi ruku:
jesenski grobovi vuku.

POVRATAK DUŠE

Noćas mi se vratila moja duša
i stala uz moje tijelo,
i svojim ga mirisom posula
ko platno čisto i bijelo.

A kad je našla rane —
i sada bolne i svježe —
osjetih, da se stužila
i da je nešto steže.

I tada se na njih nagnula
i jecala i hropila
i dugo ih je ljubila
i mojom se krvlju opila.

A kad je opet odletjela
ko hitra i zlatna ptica,
vidjeh, da sjedim za stolom
blijeda i zaplakana lica.

U MRTVAČNICI

U tužnom, bijelom sanduku
djevojka jedna spava.
Zašto si umrla, Marijo,
ljubavi moja plava?

Na bijelom i tužnom sanduku
miriše proljetno cvijeće,
a ona mu miris ne udiše
i nikad ga udahnut ne će.

Kraj njene glave raskošne
samrtne svijeće gore.
usne su blijede i šutljive
i samo meni zbore.

U duši mojoj zbunjenoj
njezino tijelo zgrčeno
ko krhko staklo lomi se:
odzvanja njezin plač.
Njezine ruke klonule
u momo se srcu sklapaju,
Kroz moju dušu prolaze:
dušu je probio mač.

Okolo ljudi dokoni
u lažnoj crnini stoje:
o tebi, Marijo, govore,
posmrtne vijence broje.
A tijelo tvoje umorno
u cvijeću leži i čeka,
dok mine pjesma plaćena,
ugasne molitve jeka:
i da ti lahor posljednji
uvojke plave smrsi,
i u mojim žalosnim grudima
ledeni prođu srsi.

Zašto si umrla, Marijo?

ZAPIS U SPOMENAR

Ko rakiju smo gorku ljubav pili,
oči su naše pune strašne tame.
O, nitko ne zna ponor naše drame,
tajnu smo svoju na dnu srca skrili.

Dolaze vode i jesen bugari,
preletje mladost ko ptica bez glasa.
Sada se traži tiha luka spasa.
Još malo, draga, i bit ćemo stari!
Kada joj kažem: Porušen sam grad,
u suton plovi naša modra lađa,
samo se sunce svakog dana rađa,

ona se lecne. Znadem njezin jad.
— Prestani, dragi! — gleda me i moli.
Utonem u se. Njezin pogled boli.

EPITAFIJ

U ovom grobu mlada majka spava,
i troje djece s njome slatko snije.
U mračnoj raci, podno skromna križa
cijela prošlost duboko se krije.

Ja poznam onu, što se ovdje skloni
sita života i varoške buke,
i troje djece, tri anđela mala,
u svoje primi materinske ruke.

Kad zadnji put joj milovah kosu,
reče mi tiho: Idem djeci, brate.
I nasmiješi se. A suza se spusti
niz oči dobre, blage, umiljate.

Zovnuh je glasno. Vidjela me nije.
Nad njeno lice nadvila se tama.
Uza nju stajah, ljubljah čelo hladno,
a ona ipak bješe sasvim sama.

Uzalud vrisak, molbe, preklinjanja:
šutnja je sjela na ledena usta.
U staroj sobi, gdje usnuše mnogi,
još jedan život, u mladosti, susta.

Opustje kuća. Ugasi se vatra.
Ni pelin više u vrtu ne cvate.
Nad grobom samo križ drveni zebe,
dok mislim, sestro, u osami na te.

NE, NIJE VAŽNO

Ne, nije važno,
kako će zvonit ove skromne rime,
kamo će stići i kome će prići,
dokle će ponijet moje čedno ime.

Znam što se mora
jednog dana ili noći zbiti:
mjesec će sjati, nigdje ne će stati,
a ja ću zgasnut i ne će me biti.

Smrt će ko lupež
životu svakom otrovati zdence.
Spasit nas ne će govori ni cvijeće.
Bacite u peć sve nadgrobne vijence!

Mi dobro znamo,
kamo nas vodi konac puta zloga.
Dok rosa blista, mlada šuma lista,
pijmo gorku čašu za drugoga.

Ja čujem štropot
tankova teških, mrkih kamiona.
Dok jedni šute, drugi ljube skute,
na bunu zovu zavezana zvona.

Vjetrovi cvile.
Pred kućom plaču matere i žene.
Konac je ljeta i staroga svijeta.
Koga se tiču tuđe uspomene?

Ne nije važno
za ovo doba, ljuto doba naše,
što pjesnik pati, što ga vječno prati,
da li mu sreća cvjetnom granom maše.

Ledi se srce.
U gori tule preplašene zvijeri.
Evo početka Velikoga Petka!
Nad nama hukte noćni bombarderi.

1940.

VJEČNI MILJOKAZI

Moja pjesma nije
ni prkos ni prijetnja ni predaja sramna.
Ona je ko i ja: I kada se smiješi,
ima nešto tamna.

Ako možda kroz nju
zabugari jače neka bolna fuga,
to je samo zato, što i patnja bješe
neljudska i duga.

Ne znam, što me čeka.
Vratiti se neće glasnik iz mog grada.
Sve trpkije biva čeznutljivo grožđe
mojih vinograda.

Jedri lađa kobi.
U zabiti luka. Mračna luka srca.
Kada vode bljesnu, mrki mornar skoči.
Samo bol iskrca.

Ipak žalit neću,
Ja sam bio onaj, što je vječno snio,
pa iako prođe u koroti crnoj,
moj je život bio.

Prijatelji moji,
evo sumrak uma, evo ludo pjanstvo!
Digoh se do zvijezda, u nebo se utkah.
Ja sam svjedočanstvo.

Od sebe sam jači.
Silan kao orkan, golem kao boštvo.
Div sam u planini, kazaljka na satu.
U meni je mnoštvo.

Siđoh na dno stvari.
Ja im srce nađoh, otkrih jezgru žudnu.
Izranjena ptica ima teška krila,
ali dušu budnu.

Hukti vjetar plamni
raspaljujuć miris samrtničkih svijeća.
No još je vedrina i časnih sjedina.
Ima i raspeća.

A ti, koji pratiš
ove čudne riječi, ove stope trudne,
sjeti se, da patnje nikad nisu bile
sasvim uzaludne.

Primi zalog vjere,
u otajstvo boli tihim krokom slazi.
Na cestama duha neka vječno straže
vječni miljokazi.

1945.

SOLILOKVIJ DUHA IZA REŠETAKA

Zidovi goli. Ruka ruku ište.
Zašume stope, kojih nije bilo.
U suton ide žuto robovište
i dan i srce i sve, što se snilo.

Kome ćuti dati ovaj pogled sgašen,
jer već su davno odletjele laste.
Noćas bih bio pobjednik i spašen,
da čujem neke usne jagodaste.

Ruke su slabe, a rešetka čvrsta.
Slutim došašće jedne noći burne.
Zadrhtati će srce Isukrsta.
Za sobom neću ostaviti ni urne.

I ja sam s Njime po jezeru išo,
kruhom života tisuće nahranih,
no još se nisam smirio ni stišo,
iako udoh i u Getsemani.

SPREMNOST

Ako je ovo moja posljednja pjesma,
neka bude ko rijeka, duboka, teška i mračna.
Rijeka je putnik mudri, širine i padove pozna.
I kada se ustavi tamna, rijeka je uvijek zračna.

Ako je ovo moja posljednja noć,
neka bude bez zvijezda, crna ko ikona stara.
Velike, srebrne zvijezde u mojim očima gore,
na mome dlanu treperi sunčana zlatna para.

Ako je ovo početak nekoga teškoga puta,
neka bude maglovit i oštro staklinje skrije
— jer moja je ponosna duša samo u patnjama jaka
— jer cvijet mojega duha samo na kamenju zrije!

PROBUĐENJE

Iz duboka sna jutros sam se probudio. Nada mnom se njihala lozova grana, a iz bašće je dopirao miris žutih šeboja. Kadulja i vrijesak toplo su disali: sa zlatnim grozdovima zanovijeti njihov mi je miris donosio pozdrav jutra, koje rastužuje.

Tako je lijepo i drago jutro. Oči mi se navlaže od radosti, a lice mi se stegne, kada osjetim, kako prodire u me i svega me zaokuplja.

Ima radosti, kad se tijelo trza od sapetih suza, kao srce od neizrečenih čeznuća. To je jutro, kada oči obnevide od svijetla, a pluća se zagrcaju od mirisa. Kao mjesečari se dižemo i lagano lebdimo nad zemljom, sanjajući u svojemu probuđenju. Svaka nam stvarca oživi i postane nam neobično bliska: čini nam se, da se podigla na prste, i sad će nam pružiti svoje nevidljive ruke. Prići će nam, da se uz nas sasvim priljubi. Tako se priljubljuju stari, nesvladani osjećaji i smiona odricanja, koja izoraše duboke brazde na njivama bolesnih čeznuća.

O mladosti, nezaboravna i nasmijana naša žalosti . . .

Lišće zatreperi nada mnom: svaki mi njegov treptaj donosi pozdrav skromnog djetinjstva i šalje mi glase novoga života, koji se budi. Zatvaraju se dvorovi mladosti i odškrinjuju se vrata na odajama jeseni.

Kao trkač sam, koji se umorio u divljemu trku i smirio se na meti, na koju ga bacio napon nabreklih mišića i ubrzani udarci srca, što se spremalo da prepukne.

Na meti stojim u vedrom, zaljubljenom južnjačkom jutru, pod plavim pozdravom nebesa i rzanjem konja, što pred kapijom čekaju teret, da ga posljednjim naporima odvuku po cesti staroj i pjeskovitoj, punoj jaraka i opasnih strmina.

Kao pjevač sam, kojemu je glas sustao, a pjesma muéršće u grlu i vapi za snagom, koja će je pokrenuti.

Kao orao sam — naša ptica ponosna! — što se smiono spustio u nizinu i strepi nad zamahom, koji će ga ponovno vinuti u njegovo sklonište: dom njegov na surim i junačkim visinama.

Kako je katkada teško ići u nizinama! Ima časova, kad nas zabole udovi od hodanja zelenim perivojima i otmenim alejama: završiti u nama krik zaprepaštenja i cijelo nam se biće uzdigne prema visokim i neprohodnim klisurama. Tada osjetimo, kako je bolno odmarati se u sjenama grijeha.

Probudio sam se i ispitujem hod svoj, koji je nevješt i nesiguran. Novi je dan svanuo i život s njim novi: život čovjeka, koji je obukao novu tešku odjeću, i ovjesio je o umorna ramena.

Davno sam prestao biti dijete.

Godine su pokosile vlasi na mojoj glavi. Niz lice mi se povukle crte iskustava i iskušenja: oči su mi izgorjele od maštanja, a pod vjeđama mi u posljednjim trzajima umire u tamnom modrilu posljednja sjena mladenačkih iluzija.

Crni se ugarci zarinuše u duboke bezdane podsvijesti. Njihovu nemirnu ognjicu osjećam u slabim, nesigurnim kretnjama.

Kao bolesnik sam, koji se dignuo iz postelje: vrućica je minula, bilo se smirilo, a zdravlje tek polako struji žilama, kroz koje je tekao otrov doživljaja.

Jutro! Južnjačko jutro, miris ružmarina i kadulje, i prvo, nakon dugog sna prvo probuđenje.

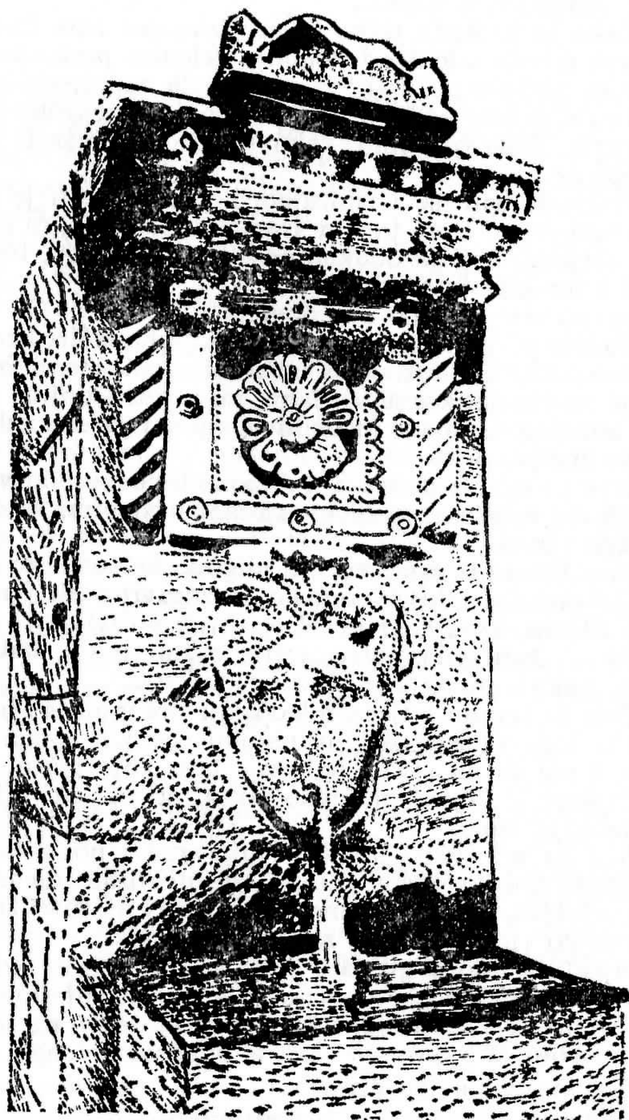
Pala je crvena odjeća mladosti i niz moja se bedra objesila toga muževnosti: promijenio se kut moga gledanja, i sve su mi stvari pokazale lice, koje još ne vidjeh. Njihov je izgled muževno strog, no oči su njihove do plakanja blage.

Sve su mi stvari otkrile svoja srca i pokazale mi svoj pravi smisao. Život nije ni lijep ni ružan: on je duboko ozbiljan, i blago onome, tko shvati njegovo značenje i osjeti ritam njegova zagonetnog hoda.

Njiše se lozova grana i podrhtavaju zračne struje. Zagušuje miris šeboja, a muzika ptica izvodi pjesmu, koja se ljulja na lozovim granama. Otvaraju se vrata jesenskih dvorova, u kojima se slegoše bure uspomena.

Pođimo, da ih pozdravimo!

Pođimo, da se njima pričestimo'

STANKO KLJAJO (Ilići kraj Mostara 1904 — Zagreb 1926) je pjesnik i sveučilištarac, potječe iz seljačke obitelji. Poslije završene gimnazije u Mostaru, studira pravo u Beogradu a zatim u Zagrebu. Pripada katoličkom krugu pisaca a uređivao je i đački list Luč. Nije završio studije, jer je iznenada obolio i ubrzo umro u 22. godini života.

Kljajo je još kao gimnazijalac počeo pisati pjesme i objavljivati ih u raznim listovima i časopisima. Odlikovao se ranom duhovnom zrelošću, ozbiljnošću i ljepotom duha. Za života nije izdao svoju zbirku pjesama, pa su mu pjesme i prozni sastavci ostali razasuti po raznim novinama i časopisima, ponajviše u Luči i Hrvatskoj prosvjeti. »U svojim književnim radovima bio je neobično fin. Bujica moderne zaraze, koja ne pazi ni na formu ni osjećaj, njega nije takla. On je u svojim literarnim radovima diskretan i naša književnost gubi u njemu jezičnog čistunca, profinjenog lirika i jednog od onih, koji nisu književnost smatrali samo estetskom emanacijom već naporom čovječje duševnosti da pomoću umjetnosti osvaja svijet za jedan dublji i moralniji život.« (Mate Ujević)

MOJE STAZE

Preda mnom se prelivaju
u tisuće boja
i stotinu bregova
dugačke staze moje.

Po njima su zasjeli
bolovi crni
i veselja bijela.
I lica su mu srela
mnoga
na stazi, što se bijeli
divno.

Vidio sam ljude
gdje bolove piju
putujući plaču,
ko da ih pritište zima
i kad bura stražeća duva.
Po stazama mojim svima
danas stražu nevinost čuva.

Vidio sam ljude gdje plaču,
al'i smijat se oni znadu
kad vide da ruže bijele skaču
pred pogledima
u daljine plave...

SESTRE NA RASKRŠĆU

Izbriši s lica taj tužni osmjeh
isčupaj iz oka tu mutnu boju,
pa gledaj:
mladost oko Tebe snažno vrije
i život se slatko smije
na Tebe.

Sestro na raskršću,
na desno okreni pogled svoj:
Srebrena cesta tamo Te čeka,
na njenom kraju sunce se ljeska.

Zakoraci i putuj
stazom bijelom
smjelo.
Suncem se ogrni
i pjesmu života
pjevaj veselo.

Sestro isčupaj tugu bolesnu
iz dubokog oka Tvog,
tama na kraju srebrene ceste
naći ćeš opet Boga svog.

S A M

Biti bačen u more života
i pasti u divlji val
— ali — teško je živjeti u njemu
i osjetiti, da si sam.

Još kad se bolovi gorki viju
i zloba ljudska s njima se druži,
u hladan prezir iz oka sviju
na sva bijela htijenja se tvoja tuži,
— ali — teško je gledati u taj val
i osjetit bolno da si sam.

I stupati tako kroz raskršća sva
u žutoj pratnji bolećive boje,
gledati u borbi ludoj Bića dva,
gdje se za te bore. I vječno stoje
nad pognutom glavom tvojom,
što na svijet gleda bijelom bojom.

Teško je čekati dok borba se svrši
i dok zaplešu svi bijeli snovi
uz svilenu pratnju Božjih Heruvina
i pokaže se jedan čovjek novi
na mliječnom putu u zlatnu Daljinu.
Teško je čekati taj dan
i osjetit, da si sam . . .
162

DVIJE SUZE

Na dnu duše ojađene
nosim dvije tople suze
ko dva žarka plamena
što me peku
i bolovima muče
a srce me vuče
na daleke poljane radosti.

O vi dvije suze ojađene,
o vi dva žarka plamena,
o vi dva mračna ponora
u duši mojoj
kada ću vas iscijediti
i doživjeti dan slavlja svog,
dan bijele radosti moje!?

Kroz prostor ću koračati
i komade srca bacati
na sve krvave staze svoje
i Bogu ću se moliti,
da uzmognem proliti
dvije suze ove
koje me peku
kao dva plamena.

Ž E Đ A

Monotno teku moji dani
na periferiji plavog života
i sjećaju me prošloga »lani«,
što sipljivo u prošlost se mota.
Svuda život isti boje iste
ko pratilice vjerne mene prate
i ja sam žedan promjene česte
i osjećaja jednog milog: brata . . .

I posmjeha sam žedan
o bijela kraljice moga života,
što u dušu pada i srce mi topi
u osjećaj neizmjerne bijele ljubavi.
O toga sam žedan, toga
i uzalud tražim svakog dana
vrela, još nikad neproključana

na stepama života svoga . . .
i još se molim Tebi, o Veliki,
da dadeš snagu mojim rukama,
da se svakog dana dižu u prostore
daleke i mole se Tebi,
da zagrle visoke vrhunce
svih planina onih nedostižnih
i nad njima poljubim sunce,
što mi se svakog dana
prostorno smije
i žarko me grije
kada se molim Tebi
o Bože Veliki!

PISMO DRAGOJ

U srcu svome drhtavom
koje se u bolu kupalo,
kada sam ostavio Tebe
i podsmjeh Tvoj. —
ponio sam Te, draga,
u daleki grad.

I od onog časa
ja sanjam samo o tome,
kako ću sakovat zlatnu
aureolu jdnu
i okrunit Tvoju kosu mirisavu
i obradovati svijetli pogled Tvoj
i razigrati živo, malo srce Tvoje.

I dok Ti pogledom svojim miluješ
na nebu, možda svijetle zvijezdice,
u srcu mome čežnje se gnijezde
a pogledi moji pitaju
za Tebe:
gdje si mi, gdje si
o mala, zlatna
bijela
Ljubavi moja?

DRINOVCI — rodno mjesto braće Šimić

STANKO STANISLAV ŠIMIĆ (Drinovci 1904 — Zagreb 1960) je izrazito satirički pjesnik, esejist i kritičar. Ovaj rođeni Hercegovac postao je pravi Zagrebčanin. Školovao se u Drinovcima, Širokom Brijegu, Mostaru i Zagrebu. Bio profesor i lektor hrvatskog jezika a jedno vrijeme radio kao bibliotekar Radničke biblioteke u Zagrebu. Izdavao časopis Slobodni spisi od 1931. do 1932. godine, uređivao Savremenik od 1937 do 1938. izdao s Novakom Simićem Hrvatski almanah 1940. Ratne godine proveo dosta teško u Zagrebu ne objavljujući skoro ništa. Poslije oslobođenja književno djeluje, putuje u inozemstvo i kod mlade književne generacije dobiva sve više poštovanje i ugled mu raste. Živio je kao izraziti osobenjak. Dobio je sušicu i počeo rano poboljevati, tako da se sušica vremenom pretvorila u leukemiju od koje je i umro relativno mlad. Prije svoje smrti uspio je prirediti sabrana djela svoga brata Antuna Branka Šimića, i napisati iscrpan predgovor.

Književni rad otpočeo je suradnjom u zagrebačkim listovima i časopisima. Pisao je pjesme i lirsku prozu. Godine 1939. izdao je zbirku pjesama koju je nazvao »Čitanka za sve društvene razrede.« Njegove su pjesme zanimljivije kao satire nego kao lirika. U njima je žestoko kritizirao u satiričnom tonu negativne pojave i mene malograđanskog društva, koje nikako nije mogao podnositi. Zato njegovi stihovi mogu izazvati smijeh, ali ne i oduševljenje. Godine 1946. izašla je njegova druga zbirka pjesama »Gnjev i pjev« u kojoj ima vrlo uspjelih pjesama, koje odražavaju patnje pjesnika u ratnim godinama i u bolesti.

Međutim, Šimić je mnogo značajniji svojim kritičkim radovima i lucidnim esejima. U kritici se oslanjao na Karla Krausa, a u esejistici na svoga brata A. B. Šimića. Njegov kritičarski stil izgrađen je na književnoj tradiciji Kurelca, Starčevića i Pavlinovića. Svoje književno-teorijske teme pisao je pretežno u sarkastičom tonu. Poznata su mu djela iz oblasti književne kritike: Dalekozor duha, Jezika i pjesnik i Krleža kao kritik. Cijenjen je i kao prevodilac.

ODLAZAK

Premale, preslabe su moje ruke
a da bi zagrlile ovaj prostor
gdje sam toliko prebivao.
Koliko li bi trebalo pozdrava i odzdrava!
Oh, da mogu kao sunce
nasmiješiti se, pomilovati sve jednako
odjedanput.

Vi što ostajete,
nitko neće ni pogledati za mnom,
niti se sjetiti da stupah s vama ko drug,
i da možda sad gazite nevidljive tragove mi stopa.
Kao što ni sam ne znam čije gazim.
Jurenjem vlaka od vas udaljivan,
evo iz kupea motrim kako od mene
sav grad s vama bježi.

Prijatelji,
u nekoj divljoj krčmi
iscjeđujete posljednje čaše, i čujete:
vani mukli topot, gdjekoji zvuk blize muzike:
i mirišete pjane zadahe jedan drugoga.

Sve dalje bježi zanoćali kraj
rasvijetljen zviježđem od gradskih svjetiljaka.
Pod jednom šetajući djeca mjere svoje sjenke.
Ogleda se svjetlost veselo
u nebo i u moje zbog nje sumorne oči:
zastori daljine polagano im vidik zastiru,
te se ne snalaze,
ko zabludjele ptice.

OPORUKA

Živio sam sve živote i poznam sve ljude
Melankoliju znače
prvi pojam noći i smrti, osude
da me preda mnom sakriju i unište
Uvijek je življenje skrivljenje. Kiša plače.
Prostori nebesa tište.

Na zemlji tvrdoj pod nebom visokim sam ubog
Najnedokučivije su zvijezde tvoje oči
Nemilosrdna si ko bog
Svaka pomisao i riječ u meni se u kletvu ukoči
Bježim od muke i umaram je skitanima
Razbijam je pijančevanjima.

Svaki mi bližnji i ja njemu i svirač na guslama
Srce ko spužva izažima i slama
Zagrliti ih iskreno djetinjski!
Zavrištati im svim očajima životinjski!
Imovinu i snagu u alkohol dadoh
Oslobođen svega da se natrag rodim — dostojan
ostadoh.

LJUBAV BEZ STANA

Mi nemamo stana. Mi volimo
jedno drugo i dane bez kiša.
Takvih mjesec dana odolimo
klimi, što je od nas samih tiša.
Mi vodimo ljubav tek na cesti.
I ne znamo gdje ćemo je odvesti.

Ljubav živi skromno pod kaputima.
Kakav drugi krov se nje ne tiče.
Želimo li da i za nas ima
kakva soba — što nas to zanima,
njoj je krivo. Kao da je smiče
vrijeme koje u brizi se miče.

Oblak zao kao jastreb odlazi.
S nama ide ljubav — ptica luda.
Kuće stoje kao putokazi
u ulice druge i nikuda.
Mi vodimo ljubav tek na cesti
I ne znamo gdje ćemo je odvesti.

1930.

LEŽANJE BOLESNIKA

Nejak sam da pravo stanem.
Pokrenuli noge hod,
s koračanja na tlo panem
kao s grane crljiv plod.

Bolest hoće da ja ležim,
i neželjnost u me uli
da s ležaja ikad bježim.
Pokoran joj pluća trulih.

Ubog ležim: bol me gnječi,
u džep smrti hoće zbiti.
Od sobe što menom ječi,
da mi se u misli skriti!

Al u glavi tmine sročne
i tek jedne misli sjaj:
ležanjem se život počne,
ležanje je njemu kraj.

Oruđe na slabu dršku,
duh nemože dublje zaći.
U postelji ja na vršku
s kojega ne mogu saći.

Bolest podlo svrsihodno
iskaljuje svoju zlobu:
ležanjem se vježbam zgodno
za ležanje u svom grobu.

1947.

ELEGIJA PRED IZLOZIMA

Stoput gledaš u stotine izloga
Divna šunka, baš ću takav štof.
Cviker trebam. I čitav niz toga
Zmijoliki to čuva paragraf.
Oj, taj konjak. To je dobra marka.
Ali želja nije hiljadarka.

Crijeva krulje. Tramvaj prugom zvekće.
Sja porculan, sav uveče izlog.
Straga tvoje hlače sjaju veće.
Sva ulica sja ko jutro istok.
Tek se sumor od toga sjaja ukeba.
Zvijezde sjaju u izlogu neba.

U praznu ti džepu mraci sjeli.
Nema im od inih stvari tiske.
Staklom izlog od robe dijeli.
I želje ti postaju starinske.
Muzej si mi. Ovud prođi sutra:
naći ćeš ih u sebi unutra.

OPROŠTAJ

Gore su svečane kad jutro bane
Utihnule ulice ko opale rijeke
Dvije ruke dodirnu se ćutljivo na oproštaj
što donosi raskoš žalosti i neutješiv očaj.

Ti si mirisna biljka što krv raspiruje
Ko u grozi sna srce zastane. Strepnja. . .
Prepadnuta je svaka kretnja
Tišina meka muzika daleka umiruje.

Vlak propišti i zahrže. Hoću da te shvatim
zadnji put; bol svoj na licu za uzdarje uzvratim
Ćutim u milosti sanja
zaborav i mir od milovanja.

Zašto ti ruke, cvijet s trnjem, nisam stisnuo
da poteče krv i vrisnuo
O da je ostala i tjelesna rana, koja ne može zacjeliti
te je kao spomen cjelivati.

PETAR BAKULA (Posušje 1906) je pjesnik izrazito socijalne tematike i zavičajnih ugođaja, potječe iz siromašne i brojne seljačke obitelji. Bakula je potpuni autodiktat. Završio je samo osnovnu školu i ostao kod kuće, da radi seljačke poslove kao njegovi vršnjaci. Ali kad je ratne i gladne godine 1917. počeo narod masovno umirati od gladi u Hercegovini, Petar je kao dvanaestogodišnji dječak odlazi na prehranu u Slavoniju, kao i mnoga hercegovačka djeca, čiji je odlazak organizirao fra Didak Buntić. I tako je Bakula ostao u svijetu i rano se počeo sam bez ičije pomoći probijati kroz život. Radio je najprije kao fizički radnik, zatim učio razne zanate, proputovao pješice kroz razne krajeve tražeći zaposlenje i boreći se za goli opstanak. Kako je bio bistar i nadaren mladić, prolazeći kroz silne poteškoće i zapreke, on je uporno učio i duhovno se izgrađivao, stječući istodobno dragocjeno životno iskustvo, a što ga je sve snažno poticala na pjesničko stvaralaštvo. To mu je omogućilo da sam sebi prokrči put i da se kasnije bolje snađe te da obavlja uspješno razna intelektualna zanimanja.

Prvu pjesmu napisao je i objavio u »Organiziranom radniku« godine 1929. Od tada objavljuje pjesme i prozne radove u listovima i časopisima: »Literaturi«, »Hrvatskoj reviji«, »Hrvatskom dnevniku«, »Jutarnjem listu«, »Savremeniku« i drugdje. U zbirci pjesama »Ogledalo vremena«, koju sačinjava grupa autora, objavio je ciklus pjesama »Rosa na asfaltu«. Pisao je i u prozi. U »Savremeniku godine 1937. objavio je veću novelu Priča o nevremenu, u kojoj je prikazao pravu sliku seljačkog života, govora i shvaćanja u posuškom kraju koji je poznat pod imenom Gornja Bekija. Napisao je oveću pripovijest Smrt u kasabi.

Bakula se u pisanju odlikuje snažnim realizmom i iskrenošću. Sve ono što je pjevao, pjesnik je i sam proživljavao. Zato njegove pjesme ostaju kao dokumenat jednog nepravednog i nečovječnog društvenog uređenja u doba stare Jugoslavije. Bakula je kao socijalni pjesnik bio angažiran i zato su ga progonili. Sada živi u Zagrebu kao umirovljenik.

HERCEGOVINI

Dr Anti Ramljaku

O hridino siva, o goleti naša
u tebi vrisak i kadulja cvate.
Koliko je izmoljeno bogu očenaša,
koliko kapi znoja palo je na te.

Zimi te bura svojim škropcem mije,
ljeti te sunce sažiže i grije
i samo rđa na tom suncu klija,
a bijeda se u busije krije.

Nema jutarnjih bijelih rosa,
da opiju svježinom izgorjela sela.
Kud se baci pogled: srce čemer nosa
i jasno se čita sa ljudskoga čela.

Turski te zulum tlačio i gnjeo.
Harala je kuga, pljačkali hajduci.
Sad brat bratski na grbaču sjeo,
pije i smije se tvojoj muci.

Oružnike šalju da te knutom krote,
pale i globe za lulu duhana.
Sve što se dalo sve ti drugi ote
uz sveti blagoslov fratra-igumana.

O hridino siva, o goleti naša
u tebi vrisak i kadulja cvate.
Koliko je izmoljeno bogu očenaša,
koliko kapi znoja palo je na te.

SLIKA HERCEGOVAČKOG SELA

Kud pogled pane: golet siva i krši.
Strnjina strši.

Neuzorane njive,
međaši: žal i rivine.

Slamnate kućice ovijene dimom.
Na podzicima trava, ripljina i koprive.

Po koji šuplji hrast,
pun mravi.

Pred kućama: kaldrma,
kokoši i žuta slinava djeca,
bešika, rasčupane žene.

Starci krče kamenje,
nose zemlju u vreći,
grade vrtliće.

I ništa se novo ne događa,
tek pokoljenja se mijenjaju.

P O V R A T A K

Pogled mi zapliva u daljinu sivu.
Na horizontu razaznavaju se prvi obrisi
poznatog kraja i sivog neba,
što uvijek tmurno nad ovom golotinjom visi.

Napinjem očne živce, kroz omaglicu
upijam u sjećanja razbacana sela
i slamnate kućice, što čuče,
lica odrpana, nevesela.

Toga časa zaboravih na pratnju,
što uzastopce za mnom tvrdo korača,
u mojoj se glavi vrzlo neotklonivo
sjećanje djetinjeg veselja i plača.

Redaju se slike: pojate, crne hrpe đubra...
Bradata seljačka lica uvučena u se
koračaju tromo, pred sobom dekaju,
drvima natovareno kljuse.

Mičem se nijem, a pogled lagano pada
na krda djece i prazan ovčiji tor.
Tek crkva je promjenila izvana lice
i sagradio se novi župni dvor.

BEZ PROMJENE

Suhozidina pokrita raževom slamom.
Čađave grede i letve
prorešetane kuršumom crvotočine.

Iz čerene oblijepljena goveđom balegom
vise komaštre i kotluša.
Tu su nedavno dolazile age
ovnove pekli, pucali iz kubura.
Ljubili kmetske žene
i nosili trećinu.

Danas porobači robe
za porez i neutjerane globe
a u jesen kupi fratar svoju redovinu.

MOJ OTAC OBILAZI USJEV

Ispucana zemlja treperi.
Po malim naplavima žito zrije.
Moj otac u klasje zaviruje;
za njim se pogurena sjena vuče?
Kao da se krije.

— O kako te je malo . . .
dok podmirim crkvu, porez glavara,
ostat će prazna kuća,
neću imati s čime
počastit žandara. —

Opaljene ruke na leđa skrsti,
zemljavicu lulu u zubima drži,
polako se pogurena sjena vuče
po suncu što prži.

VEČER NA SELU

Na zidu njišu se sjene,
bivaju čas veće čas manje.
Na ognjištu šapću plamenčići —
zgara se suho granje.

Moj otac sjedi nijem . . .

Preda se objesio zemljave ruke
i kamenjem okrvavljene prste.
Za vrljikom šuškaju janjci,
jasenovu granu brste.

Na vratima zinula noć kao crna raka.

Radosti ognja tiho se gase.
Tama guta na zidu sjenu.
Muk! Tek jedna ovca u izbi
sanjajuć — blenu.

IZGUBLJENO DJETINJSTVO

Koliko puta vraćam se u misli
na prošlost, djetinjstvo uvelo,
kako smo zebli i na škropcu kisli,
bosonogi skačući kroz selo.

Tuge moje i mojih vršnjaka
prečesto bugare (premda smo zreli)
javljaju se ko iskre iz mraka,
što pepeo ih zaborava preli.

Iskrsnu kuća, neherenom strehom,
ognjište zapretanim žarom,
čađava undžera zasjenjena mijehom
i škrbavo burilo s bukarom.

Mati gunđa s kudjeljom o pasu,
vreteno zvrnda po kamenoj ploči.
Dok promukla oca kašalj zasu,
topla se tuga iz plamička toči.

Umor večeri zakriljuje selo,
dan minuo u koljenu lama.
Narađeni ostavljaju djelo,
vraćaju se s mrakom i ovcama.

Godine brazdaju zareze na čelu,
ruke od truda sve su bagavije.
Koracamo tromo životnom raspelu,
a radosti nikad bilo nije.

SMRT U PROLJEĆE

Proljeće je, a mati mre . . .
Izobliči se lice od trzaja
i navuče boju smrti.
Ukočiše se ruke suhe kao grana.

Umirala je teško i dugo,
od nedjelje do utorka.
Život joj je bio gorak
i smrt joj bijaše gorka.

Pozajmiše čistu košulju
obukoše majku u bijelo.
Konjskom putačom zaputiše se groblju.

Uvuče se noć u kuću
raskrili svoju zjenu dugu
donese tešku tišinu i tugu.

Majčin ležaj je prazan.
Negdje bolno zavije pseto.
Pogled nemoćno luta u krugu.

SAN GOLUBOVA

S plave vitke visine
trne se dan.

Cvrkut vrabaca gine
golubove hvata san.

Zaklopit će crvene oči
kad zadnji puta guknu
za tren buke će grada
u njima da umuknu.

I snivat ć pod mramornom bradom
velikana nacije.
Neće — ko beskućnik kradom
bježat od noćne racije.

BEZ STANA

O kako je teško
u večer iz grada se vraćati,
razvaljenim cipelama drumom gaziti
i tražiti
plast sijena
gdje ćeš se skriti
do jutra.

Mokar i gladan
u klupko se svijati,
svojim dahom ledene ruke grijati.
Rano se umoran dići
i nepoznato otići!

JEDAN OD MNOGIH DATUMA

Hodao sam danas ulicama
i mnoge znance sreo,
nitko me nije upitao
da li sam jeo?

Kod mnogih me miris ošinu
neki neće ni da stanu,
tek kimnuvši glavom
odoše u kavanu.

Tamo će se živo raspričati
o liniji, o bijedi što kašljuca,
a nikad nisu osjetili
bolest praznog želuca.

JOSIP REBAC (Trebižat kod Čapljine 1909) potječe iz patrijarhalne seljačke obitelji. Školovao se u Trebižatu i Mostaru. Duhanski stručnjak, a sada živi kao umirovljenik u svom rodnom mjestu.

Kao srednjoškolac surađivao u mostarskom literarnom časopisu »Zora« i objavljivao pjesme i prozne radove. Kasnije je objavljivao pjesme u raznim listovima i časopisima. Mogo je volio selo. Otuda i niz deskriptivnih pjesama: Naše selo, Seljački život, Noć u selu. Pisao je pjesme s različitom tematikom. Poznat je kao i kulturni radnik.

NAŠE SELO

Davno je bilo (o tome ništa
nema crno na bijelo),
kada su ljudi doselili ovdje,
kada je nastalo selo.

Al davno je bilo, jer na starom groblju,
kad digne se zemlja i trava,
u jednom grobu, pod jednim križem,
nađu po dvanaest glava.

Davno su ljudi doselili ovdje
u ova kamena brda,
mnogo je popila krvi i znoja
zemlja škrta i tvrda.

Uvijek su se mučili jutrom i mrakom
i uvijek živjeli teže;
neki i sada pate i muče,
neki pod grabima leže.

Davno je bilo a ni sad nema,
ceste do našeg sela,
ne rese njega dvorovi sjajni
ni škola ni crkvica bijela.

Samo tu žive šutljivi ljudi
s brigom i nevoljom svojom.
Žene su zdrave, strojne i lijepe,
a nikad se ne mažu bojom!

Sami tu žive. Za njih se sazna,
kad porez platiti valja,
ili kad ih zovnu na poljanu bojnu,
da ginu za dom i kralja!

ČOBANICA

Široka bijela sniježna kiša,
pahulje k zemlji lete,
sestrica ovce u brdu čuva,
slabašno, nejako dijete.

Kukuljom bijelom pokrila glavu,
kabana seže do pete,
mrznu joj ruke, a ona pjeva
i bratu čarape plete.

Obuća mokra, haljine trošne,
sliku seljačke bijede,
u torbi nosi kruha i luka
i jednom na dan jede.

Patnica mala večeri mnoge
uz vatru haljine suši.
Kiša i led i nevolja svaka
život i zdravlje joj ruši.

Majka je gleda i miluje malu,
ljubavlju srce joj grije:
Dušice mala, nisi ti sama,
što led i kiša te bije.

I tvoju je majku i maminu majku
bila patnja i bijeda,
sve smo mi srce stradale tako
od kiše, snijega i leda.

Rijetko smo mi veseli bili,
radosni, sretni i siti.
A Bog zna, dijete, da neće uvijek
ni nama tako biti.«

SELJAČKI ŽIVOT

Život naš teče pred brdima ovim,
kraj polja u zelenoj doli,
u pjesmi, smijehu, brizi i patnji,
radosti, tuzi i boli.

Skriveni ovdje radimo isto
ko djedovi naši i oci;
njihova patnja i nevolja naših
brda su nijemi svjedoci.

Kada pak koji od tereta teška
umoran padne i klone,
naša ramena groblju ga nose
pod stare grobove one.

Dođe li netko iz daleka grada
dovuče ga znatiželja,
vidi on naša, raskošna polja,
i »more« pjesme i veselja.

Pa napiše pjesmu vedru i skladnu
i žuljeve naše veliča.
Nije naš život tako baš skladan
ko njegova pjesma i priča.

Mi radimo dalje i patimo dalje —
da brda zborit mogu!
Al šute brda. Ko molitve naše
i nade gledaju k Bogu.

OSMI KOLOVOZA

Jeknula zvona . . . po surome stijenju
težak se prolio zvon
— ranjenu srdcu najteža rana —
plačite: umro je On.

Jecala zvona . . . po sivome kršu
tužio kobni im zvuk . . .
stegla se srdca, sgrčile usne
u jedan strahoviti muk.

O more suza, planino bola,
na duši naroda mog,
zar plakati vječno, tužiti vječno
Višnji nam, dosudi Bog?!

*

U dolu pod brijegom stisle se kuće.
do doma žalostni dom.
Patnici idu plaču i mole
u bolu i ponosu svom.

O dobri i dragi »Vladaru duša«,
čuješ mukli taj hod:
velik u boli, snažan u patnji
prolazi seljački rod.

A Tebe nema, snivaš duboko,
grob je nijem i gluh.
Tamno je svuda, samo na nebu
hrvatskom svijetli Tvoj duh.

A Tebe nema, snivaš duboko,
grob je nijem i gluh.
Tamno je svuda, samo na nebu
hrvatskom svijetli Tvoj duh.

1928.

NOĆ U SELU

U noći rastu daljine,
Noć oblike mijenja.
Kuće se saginju zemlji.
Kuće su dobre ptice:
širokim tamnim krilima
toplo čuvaju ljude.
Murve kraj kuće stoje.
Strehama prilaze loze,
odrina sanja.
Nad selom noć i mir,
u selu umor i san,
samo psi bezdušno laju.
Noć je odmakla rijeku,
po vjetru prilazi slap!
O dobre, male kuće,
koliko srdaca dragih
kriju krovovi sivi!
Koliko bogatstvo snova,
kakova raskoš mira
vlada u našemu selu.
Nevolje tvrde i teške,
velike crne brige
skrio je umor i san.
O, noć je veliko dobro.
San je najdraži dar.
Neka bi Novo Jutro,
prosulo više sreće
u naše dobro selo,
u ovaj dragi kraj!

J U T R O

Gle! Gori zlato, sunčevo zlato
na visokom gorskom vrhuncu!
Čudesnom snagom pojuri život
kroz debla i mladice k suncu!

Livadam cvjetnim blista se rosa
tisuće svijetlih kristala;
noćas u krune, dok cvijeće je snilo,
pa kap je s neba palo.

Na rijeku se izli u široku mlazu
bljesak sunčana žara.
Gori li voda? . . . Jutro se kupa
u mirisu mladog behara.

PRED GOROM JABLAN STOJI

Go jablan stoji pred gorom
ko okovana čežnja za visinama . . .
Mnogo je jeseni prosulo lišće
kraj debla jablana starog . . .
Mnogo je proljeća izvuklo život
kroz žile na pupove
k suncu.
I mnogo je zima stajao jablan
pred gorom . . .
okovana čežnja k visinama . . .
Jablane stari,
ima još snage u njedrima zemlje nam rodne!
Spava još ona . . .
I ti još spavaj! . . .
Pa kad me vidiš, da volove gonim,
dobre drugove moje
na oranje, na sijanje,
naš sveti, stari obred
buknut će snaga,
kliknut će mladi život,
čedo Proljeća i Sunca,
i razlit će se u čudo, u zanos —
u svijetlo zelno lišće! . . .
I laste će doći, što odoše
daleko nekuda u topliju zemlju —
vesele ptičice naše . . .
Kad sukne snaga kroz žile tvoje
neukrotivom čežnjom k visinama,
jablane viti,
ponesi želje i nade naše,
nek radosti, što spavahu stoljeća
kliknu
i prospu se iz njedara prvog proljeća! . . .

ANTE PETRLIĆ (Stolac 1910) potječe iz činovničke obitelji. Završio učiteljsku školu u Mostaru i višu pedagošku školu — odsjek francuski jezik — u Sarajevu. Službovao kao učitelj i nastavnik francuskog jezika u raznim mjestima Hercegovine. Umirovljen kao tajnik X. osnovne škole u Mostaru, gdje i sada živi kao umirovljenik.

Prve stihove napisao je kao srednjoškolac. Objavljivao je pjesme u raznim listovima i časopisima: Obitelji. Domu i svijetu, Hrvatskom kolu, Kršćanskoj obitelji i Zborniku hrvatske omladine Herceg-Bosne, a poslije rata u mostarskoj Slobodi, Našim ognjištima i drugdje. Tematika Petrilićevih pjesama pretežno je vezana za selo i život u selu. Napisane su tradicionalnim stihom i bogatim jezikom. Petrlić je nadaren pjesnik, ali se javio u vrijeme kada je poezija nezahvalna stvar. Nepoćudne prilike u životu nisu mu dozvoljavale da se skroz posveti književnom radu, niti mu je život bio naklonjen kao pjesniku, tako da nije objavio niti jednu zbirku pjesama. Istina, ima mnogo pjesama u rukopisu s izrazito refleksivnom intonacijom i o problemima koje je donijela suvremena tehnička civilizacija.

OTKOSI

Otkosi zeleni leže, otkosi zeleni
pušteni da ih žuto sunce peče.
Vreo dan. Trepte zrake sunčane
i livada kao da niz strminu teče.

Eto, otkosi ovi u ovom sušenju
drago i toplo mirišu,
a jablani nad vjetrom u skrušenju
trepću lišćem kao da dišu.

Vreo i raskošan dan
sav drhti, ražaren, sunčan.
Srebrna Neretva niz grebene plazi
moru u krilo žuboreć slazi.

Otkosi zeleni leže, otkosi zeleni
pušteni da ih žuto sunce peče.
Vreo dan. Trepte zrake sunčane
I livada kao da niz strminu teče.

ZVONO

Rosni je trag preko njiva
Ostavio i nestao za suncem dan,
Nad selom leluja tišina siva.
I doziva meki san.

Niču kao biserna zrna
I pune zvijezdah neba svod plavi.
Na istoku iznad brda crna
Okrugao i blijed se mjesec javi.

Zabruja zvono svetoga Franje
O zvukove mu tako slušat volim,
Jer djetinjstva u meni dozivlju dane.

Pod beskrajnim prostranstvom neba sam
osjećam — sve u jedan slijeva se hram.
Prigibam glavu . . . ruke sklopim i molim.

NOVI PLUG

Na ledini leži plug nov:
Crvena mu kola. Ručke zelene kao
rosna trava,
Na njima svjetlost. Gledam ga. Osjećam:
Golema snaga u njemu spava.

On polju starom plodnost novu nosi,
Para zemlju za dobro sjemenje
i kad Božji blagoslov rosi
Na izvaljeno grumenje,

Snaga se ljudstvu u žilama mladi.
Plug i zemlja! S poljupca njihova blaga,
Nad kojim se nebo plavetno sladi,
Niče ponos, radost i snaga.

Drago mi ga gledat, — kô da zove:
»Uzmi me, okreni, volove dovedi,
Njiva se zavila u busove,
A proljetno sunce na mrginju sjedi . . .«

A' ja nisam orač. Moji stari vrijedni
Volili su mnogo njivu i to ralo,
Orali su, želi prihod čedni,
Sjećanje je na to u meni ostalo.

Na ledini leži plug nov i dug,
Titra svjetlost na ručicama zelenim.
Aprilski vjetar pojurio kroz lug,
Pozdravlja ga šuma glasom radosnim.

A kako će bljesnuti oko
Vrijednome težaku,
Kad zarije plug u zemlju duboko?
Ne će li tad osmijeh sjat i na oblaku?

PISMO

Mila,
Noćas sam sasvim teško spavao,
jer me jedna čežnja mučila,
u meni izgarala,
da vidim Tebe.

Noćas sam jače no ikad spoznao
moć ljubavi kad se iskreno nudi,
noćas sam jednom shvatio bol srca,
kad nema, što žudi.

U sobi je bio težak mrak
jer oblacima sivim prekri nebo jesen,
pa štropoću kapi kiše.
Noćas osjetih ponovo Tvoju sjen:
što s hladnog mi čela znoj briše . . .
A Ti ćeš mi doći nasmijana, vedra,
čedo naše noseć u naramku svom.
(Oh, kakve će biti oči njegove
kojima će ukrasiti naš dom . . .!)

Mila,
Sreću sam najbolje razumio,
kad sam dio srca stavio
našem idućem biću tom.
(Oh, kakav će biti pogled njegov
kojim će radovati naš dom . . .!)

U BOŽIĆNOJ NOĆI

Šta čekaš, čekaš tako dugo?
Što misliš, čezneš u noć kasnu,
Na umorne dlane naslonivši glavu,
Blijedu, staračku časnu?

Još malo i Isus će doći
Na zemlju našu izmučenu tvrdu.
Zasjat će putovi, kojima će proći
Skromnoj kapeli na brdu.

I zasjat će domovi svi
Od ljubavi velike, tajne,
Oživjet će srca ubogara
Sred noći bijele i sjajne.
— I sin će ti doći
Šumom snijega, anđeoskih krila
Na putu Isus ljubit će mu oči
Za Hrvatsku pao je, mila!

SVETI FRANJO I JA

I

Polako se spusti, brate, s tog svetog mjesta!
Pazi, kakove to imaš na nogama rana!
U nas ravnice nema, dobrih putova i cesta,
Uvrijedit ćeš se, ako Ti noga na kamen stane!

Daj, kao ljiljan bijelu ruku mi pruži,
Da Te povedem kroz naše krše,
Na kojima često, dok goli strše,
Moje se srce kao srce ptice — stuži . . .

Polako! . . . Pazi, molim Te lijepo, oče,
Gdje ćeš spustiti noge bose,
Da nogom ne udariš u kamen!

Seljanke na zdencu vodu toče,
Neke u burilu kući nose,
Mrke, jer lice im opali sunčev plam . . .

II

Oprosti, što ću Te, brate, zamoliti:
Vidiš ove naše kuće bijele i male,
Pod krovovima crvenim — slične kao makovi viti —
Bdiju ljudi, što Te mole i hvale,
Pa se vrati . . . Od ognjišta će se ukućani dići,
Da nam mjesto dadu na niskom stolu.
A zatim će skrušeno — ponosni u bolu,
Da ljube skut i ruke — polako prići . . .

Njih sve jedne te iste brige more,
Gdje će nabaviti hranu za sjutra,
I na počinak idući otiru rukom znoj.

Do sutona plavog muče se od jutra,
Da od kamenog brda plodnicu stvore,
Pa budi im bliži i blagoslov udijeli svoj.

III

Ti znaš, pa ne trebam pričati o tom,
Ali volim da u svojoj sredini ljudi Te vide,
Bit će im drago, kad čuju: svetac u pohode ide
Zaogrnut tako siromašnim habitom...

Pa kad obiđemo selo: Rasno ga zovu,
A naša su sela gotovo sva taka,
Ojačat ću u duši radost neku novu,
Pa ću uz titraj sunčanih zraka

Tamo na zdencu, odakle vodu nose,
Oprati Tvoje noge bose,
Pa se ponovo u kapelu vrati...

Vjerujem bit ćeš teško ganut,
I samilost će u Tvom srcu planut
Spram naroda ovog, kog nevolja mlati.

IV

Imam nešto, što zaboravih prije:
U svom selu ja sam učitelj bio,
A sad sam odsutan već godine dvije,
U Bosni patio se i znoj lio.

U školi imam nešto namještaja,
Tu mi je žena i dijete — sva nada meni,
Oprosti — ali bez ikog ustezanja
Sa mnom i tamo kreni..

Vidjet ćeš kako mi se hvata oko vrata
Moje dijete — i smiješi mi se oči bistre,
Čut ćeš najljepši doziv: »Tata.«

Svu skladnost nose kretnje hitre,
A kao cvijet — moja najljepša sanja
Odgaja bez moga njegovanja...

FRA JANKO BUBALO (Turčinovići kraj Lištice 1913) je izraziti pjesnik, potječe iz seljačke obitelji. Gimnaziju završio na Širokom Brijegu, bogosloviju u Mostaru i Vroclavu i postao franjevac-svećenik. Služio je u raznim župama u Hercegovini a sada živi u samostanu Čerin kod Mostara.

Rano je počeo pisati pjesme i lirsku prozu. Svoje književne radove objavljivao je između dva rata obično pod pseudonimom Janko Trtalski u listovima i časopisima: Glasniku sv. Ante, Hrvatskoj straži, Hrvatskoj smotri, Obitelji, Jadranskoj vili i u almanahu mostarskih bogoslova Stopama otaca, kojega je i uređivao dvije godine.

Bubalo se u novije vrijeme afirmirao kao značajan i vrlo plodan hrvatski pjesnik iz Hercegovine. Izdao je u zadnjih desetak godina nekoliko zbirki pjesama, koje je kritika ocijenila vrlo dobro i laskavo. Inače, Bubalo još uvijek piše i objavljuje u raznim vjerskim listovima i časopisima. On još uvijek ima šta reći! Ali nas ovdje zanima samo njegov pjesnički rad između dva rata, pa se zato i ne osvrćemo opširnije na njegovu najnoviju duhovnu liriku. Uostalom, o njemu su dosta rekli i pasali uvaženi književnici kritičari i teško bi se imalo nešto dodati. U ovom izboru naći će svoje mjesto samo one njegove pjesme koje su objavljene između dva rata.

KNJIGA IZ ERCEGOVINE (25. XII.)

Umorne su naše ruke,
i naši su volovi umorni.

Oni su čitavo proliće nosili brime drvenog pluga,
i mi smo š njima
privrćali čitavo proliće siromašnu zemlju
i brazdama bacali sime ječma i ozimice.

I . . . mi smo pivali,.
pa s nami su pivale i Božije tičice,
s nami je pivalo sunce
i grijalo naše sime u mirisnim brazdama.
I dica su pivala kamenitim stazama,
pa mavala suncu
i bilom oblačku na dalekom vr'uncu,
da se spuste u dolove,
pa izljube i operu naše umorne volove
i zaliju sime u brazdama.

Dica su zvala i molila stazama — — —

I sime je brazdama proklijalo,
u kasno se proliće veću cvatu njijalo.
Mi smo bili radosni,
a sunce je sve jače grijalo . . .

I mi i dica sad smo molili oblake,
da se spuste u dolove,
pa izljube i operu naše umorne volove
i zaliju žito u brazdama i duvan u lijama.

— Mi smo molili Isusa —
a sunce je sve jače grijalo
i šturo se klasje zemlji sve više svijalo.

Prošla je žetva . . . i mi smo bili žalosni,
pa da nismo virovali u dobroga Gospodina,
što se brine za sitne travčice i ljiljane u poljima,
našoj žalosti ne bi bilo granica.

Mi bi plakali bez kraja,
pa ne bi znali više ni moliti,
a Isus bi nas pristao voliti.
I našoj tuzi ne bi bilo granica — —

Mi danas opet nismo žalosni.
Bog se brine za svoje stvorove,
i On će uniti nešto u naše dvorove,
što mu danu dobri ljudi od Save do Dunaja.
— Vami, dobri ljudi, i Bogu za sve vala!

I mi smo danas opet mnogo radosni:
nas je poodilo danas Novorođeno Ditence,
a mi smo ga molili za sriću drage Rvacke
i za sriću sve nam braće bracke
između Save, Drave i Dunaja,
što vas krv ljubav s nami spaja,
pozdravljaju vas puno braća vaše braće bracké
i mole vas, da molite š njima za sriću Rvacke—

SUNCE U KLASJU

Mojemu ocu

Procvali klasovi šapuću
ko mala usta umornog zrička
i klanjaju se suncu i pticama,
što po njima prebiru.

I cvatu procvali različci — cvatu . . .
i dozreli mak se trusi.

I sve je dobro, oče, i radosno.
Isus je noćas kraj Tvoje njive prošao

i opipao svaki klasić ječma i ozimice,
pa je sve radosno: i klasje i ptice.
Sunce jutros po Tvom žitu prebire,
vere se s vrha do dna stabljike,
da je utopli i ogrije.

I cvate karišik maka i pšenice,
i šumi klasje ko štručeva usta umorna.
A Tvoja je radost i jutros nešto sumorna,
jer nemaš jutros kome u kose
staviti ni jednoga procvalog klasića:
jedno Ti dijete zauvijek odvedoše —

Ali, oče dragi, jutros ipak možeš biti radostan.
Znadeš: Tvoje dijete nije nesretno,
jer ono nešto lijepo na našem nebu naslućuje. . .
Jutros je sve radosno: mak i sunce iz klasja vire
i pjevaju s različkom —
Sunce sa životom jutros žito prebire.

Pa molim Te, dragi oče, da budeš mnogo radostan;
da moliš s djecom za sreću naših njiva
i za naše sunce.

I opet Te molim, ljubljeni moj oče,
oče moj dragi, da ne budeš tužan,
jer sve će dobro biti:
Sunce se diže na naše vrhunce — — —

MOLITVA MALOGA PROSJAKA

Ja ne znam što bih . . . a evo sva djeca
spustiše nešto ispred slike Tvoje:
pregršti cvijeća odputova malih
i boje po njemu sva presretna broje

i pričaju nešto o stazama malim
i o pticama kuda su ga brala
i o majkama, koje su im rekle,
da Ti preporuče svoja srca mala.

Ja znam što bih . . . Kraj mojega puta
cvijeća već nema ili je bez boja —
I nisam ništa donio, o, Majko,
— stid me, o stid me! draga Majko moja.

O nisam ništa donio već ruke
i žedna usta i očice male
i trudne noge i vijenčić rana,
što u dnu mene ko ognjevi pale.

I još sam - Ti srce donio, o Majko,
— to Ti više voliš od svakog cvijeta —
i priču o svome malenom putu,
što tihne vrh šumice ko na gori svijeća . . .

— O to Ti voliš. . . i voliš pomagat;
u tome ko da je i sva sreća Tvoja.
Marijo, molim Te primi moje dare,
jer to je, Majko, sva baština moja — — —

FRA STANKO VASILJ (Međugorje 1920) potječe iz seljačke obitelji. Gimnaziju završava na Širokom Brijegu, bogosloviju u Mostaru, a svećenik je franjevac od 1943. Vasilj je imao i pjesničkog i muzičkog dara, ali njegov svećenički poziv priječio mu je da se razvije kao pjesnik; svećenik je ugušio pjesnika!

Prvi pjesnički prilozi Vasiljevi objavljeni su u »Luči« 1939/40. Otada je objavio čitav niz pjesama u raznim listovima i časopisima. No više je pisao u prozi veoma zapažene članke ponajviše iz vjerske i teološke problematike. Napisao je veoma pristupačnu knjigu mladima »Povjerovali smo ljubavi«, nedavno je objavio zbirku pripovijesti pod naslovom »Fratrova oporuka« u kojoj se najbolje odražava njegov duhovni profil. Surađivao je u mnogim vjerskim i drugim listovima.

MOJ NEVEN

Pod prozorom mojim do u kasnu jesen
Cvjetao je stalno jedan neven žuti;
Pjevao mi pjesme u jesensko doba
Kad su mrtvim lišćem puti obasuti.

Padale su kiše, popuhivo vjetar,
Zamiralo sve je u jesenskoj tami.
On je stalno cvao, sve je drugo velo,
Još ja i on ostali smo sami.

Jednog mrzlog jutra nestade i njega,
Ubrala ga bura, usnuo u ledu.
A ja ostah nujan sâm u kasnu jesen...
Tišina i tama novi život predu.

Zbogom, mali cvijete, tugo srca moga,
Ti ćeš možda opet na proljeće procvast,
Ali mi se čini da će jedna mladost
Ko u jesen lišće uvenut i otpast.

A KAD SAM NAŠAO TEBE. . .

Koliko tuge u meni bi.
Koliko je proteče venama mojim.
Sve je, sve je plivalo u tuzi.
Tuga bijaše — ah, tako dugo dugo —
velika podvodna lađa moja.
Ljudi to nisu znali. Znali smo, Gospodine,
samo ja i Ti.

Bilo je tuga gorkih. Od čemera gorčih.
Bilo je crnjih od noćiju jesenskih crnih.
I blago osunčanih i nježno raspjevanih .
Bilo ih je sjetnih kao nezaboravljeni pogledi
mladosti prve, i nezaboravljene.

Znao sam, znao izvore tuga svojih.
Jednu sam ljubav ostavio bio
Drugu još nisam našao bio.
A kad sam našao Tebe.
I sve se izmjeni. Divno, tako divno.

Pridrži me da se nikad ne odmaknem od Tebe.
Hvala Ti, Gospodine, za sve Ti hvala.
Govori, samo govori Ti. Da više nikad ne očujem
otrovne prelijeve starih tuga svojih.
Nekad tako dragih, a sad ih se samo plašim.
Na tren sam vidio kako si lijep.
Ništa osim Tebe ne treba mi više.
Jer sada sve Tobom diše i Tobom miriše.

NAŠOJ GANGI

Nitko te ne razumije osim nas.
A tko smo mi ne moramo nikome reći.
Lice je tvoje siromašno i grubo
ali je srce bogato i meko.
Gango, divlja i draga,
naših najdubljih dubina jeko,
mi se rađamo s tobom, s tobom ćemo
i u grob leći.
Gango, pjesmo naša nedopjevana,
riječi naša nedorečena,
bolu naš nepreboljeni,
naša bolna radosti, naša poezijo
i naš stidni Parnas
jer te nitko ne voli osim nas.

U tebi su naša stoljeća sakrita,
U tebi se svija grč svih poraza naših.
U tebi jecaju sve tuge naše,
U tebi se talasaju sve radosti naše.
U tebi je sva naša gorčina izlita.

U tebi je zbita sva mladost naših djevojaka,
U tebi se propinje sirova snaga naših momaka.
U tebi grešno šumore sve mračne noći naše,
U te su zakopane sve naše staje i dubrave.
U te su utkane sve nade, očaji i sve naše strave.

Neka nas preziru svi s tobom
i mi se ne stidimo svojih bolova,
svojih radosti i svojih uspona.
U tebi gango mi nosimo sebe
ovakve kakvi jesmo.

Kad nestane tebe i povijesti će jedne nestati.
Sve ostale pjesme cijenimo, a tebe samo volimo.
Gango, tugo sakrivena, nado pritajena,
naša divlja ali draga i jedina pjesmo!

SADRŽAJ

STVARNOST, SNOVI I NADANJA

OD ISTOG PISCA:

PUSTINJAKOVE PRIPOVIJETKE IZ SEOSKOG ŽIVOTA ZAPADNE HERCEGOVINE PRIREDIO ZA TISAK DUVNO 1972.

TRI ZABORAVLJENA IMENA IZ KULTURNE PROŠLOSTI HERCEOVINE, ZAGREB 1974.

DUHAN I ŽIVOT NARODA U HERCEGOVINI, ZAGREB 1976.

HRVATSKI NARODNI OBIČAJI U HERCEGOVINI, ZAGREB 1978.

DR ANTE RADIĆ — VELIKAN HRVATSKE KULTURE, ZAGREB 1979.

TRAGOM HRVATSKE KULTURNE BAŠTINE U HERCEGOVINI 1980.

Ostaci rodne kuće Fra Grge Martića